گوڵسوو

مجلەیەگ مانگانە گشتییە لەلاین
دەزگای رووشنهویری (شەفەق) بڵاوئەکریەێگ

شمارە (٩٢) ئەیلوول (٢٧١٢) کوردی (٢٠١٢) زاینی

خانەقین
لە ئەسر چەوەیل ئەڵوەن

هەرێم کوردەیل فەیلی لەناونی خەیاڵ و ئارەزوو

لە پایتەخت مەرگ

عێراقێگ بێ دەستوور، هەرێمێگ بێ سنوور

گول سوو
GULL SOO MAGAZINE

مجلەیەگ مانگانە گشتییە لەلاین دەزگای رووشنهویری
ورەسانن کورد فەیلی(شەفەق) بلاوئەکریەیگ

شمارە (٩٢) تشرین دویەم (٢٧١٢) کوردی (٢٠١٢) زاینی

10

تا رەحمەت ئەڕایان کل نەکەن!

16

کی ناسنامەو هس نەتەوایەتی بەخشێدە پیمان؟!

22

ئایا لوڕەیل کوردن؟

ئابووری جەهان و رۆڵ هەرێم کوردستان ٣٦
وەرجە لەدەسداین عومر، بگەردە شوون نەمری ٤٧
ژنە کورد فەیلی یەکم کەس بوی گەنم و جویە کاڵی ٥٠

سەر نویسەر
عەلی حسێن فەیلی

جێگر سەر نویسەر
ماجد سویرەمیری

بەرێوەبەر نویسانن
جەمال ئەرکەوازی

سکرتێر نویسانن
ئاراس جەواد

دەستەینویسەرەیل
جەواد کازم
سوندوس میرزا
شۆڕش شاواز
سارا عەلی
نەسرین میرزا

ئامادەکردن هونەری
ئیمان حەبیب عەلی

Tel:
07901373702
7403411
8836604

gullsoo@shafaaq.com

نرخ ١٠٠٠ دینار

خاوەن ئمتیاز دەزگای رۆشنبیری و راگەیاندنی کوردی فەیلی(شەفەق)

مؤسسة شفق للثقافة والاعلام للكورد الفيليين

رقم الاعتماد في نقابة الصحفيين العراقيين ١٠١٥
رقم الايداع في دار الكتب والوثائق٨٩٢ في ٢٠٠٦

THE BEGINNING

سەرباس شمارە

قەیران و مەینەتی ئیمەیش وەردەوامە

سەر ساڵ تازە تەنیا چەن رووژیگی مەندگەو ئی دونیایشە وە گوورەی پیشبینیکردن مەردمان فرەیگ تەنیا چشت کەمیگی مەندگە، ئەڵڵاجەوی لەی ناونیە ئەوەسە ئیمەی کورد فەیلی خوەمان لە سەرەتای ئەو کاروانە دیمنەو لە قوناغیگ ک دەیەها ساڵ لە بەدبەختی و ناهمی و کووچ وەپیکردن زوورەملی لەلی کەفتەو، ک لەیرە ئیمە ئامادەی خوەمان کەیم ئەرا سەرەتایگ تازە لەشوون وەدەسهاوردن "کۆتا" ئەرا یەکەمجار لە ئەنجوومەن پارێزگایەیل ئەرا کوردەیل فەیلی و بویمنە دویا پێکهاتە لە پێکهاتەیل ئی مللەت عراقە لەوەرگرتن ئی دەسکەفتە، یەیش قوناغیگە لە ژیان کوڵمان ک لەتی تویش جوورەها زوڵم و ستەم هاتیم، ئمجا ئایا لە ژیان تر ئەبەدی هایمنە کاملاو چارەنویسمان چوین بوود؟!.

ئەگەر ئیمە فەرز بکەیم کەمیگ ئومید دیریم وە ئەوەك برایەیل هاو مەزەو یا هاو نەتەوەمان بەزەییان وەپیمانا ئەیەێد، ئەو ئومیدە دیارە گرژی و ناخوەشی لەلی کەفێدەو لەناونی هەولێر و بەغداو ئەو رێڕەوە ک گرتنەسەی وەر. دەوڵەت سەرۆك وەزیرەیل هەڵوێست خوەی ئیچنە نیشاندا ک هەر گرفتێگ لەناونی هەردوگ لایەن روی بیاد بوودە مایەی جەنگ ناونی عەرەب و کورد، منای ئی قسەیشە ئەوەسە کوردەیل فەیلی خریەنە خانەی دوشمنەیل. لەوەرانوەر ئەویش کوردستان نەخشەی ناوچەیل کوردستانی کیشێد و رووڵەیلی لە بەغداو ناوچەیل تر ناگرێدەو.

سەرۆك وەزیرەیل ناسنامەی عراقی ئەیادە کابرایگ زوڵملیکریاگ فلستینی و کوردستانیش پێشوازی لە هەزاران کەس لە برایەیل پەنابەر هاونەتەوەمان ئەکا لەگشت گووشەی جەهان، حکوومەت عراقییش ملیۆنەها بەرمیلە نەفت جوور دەسمەیەت پێشکەش ئەکادە دەوڵەتەیل تر و کوردستانیش لەلای خوەیەو هەزاران پارچە زەوی بەشەو کردگەسە ناو ئەو کەسەیلە ک حکوومەت هەرێم باوەڕی ئەوەسە شایستەی بوین! وەلی سەختە ئەرا هەردوگلایان تەنانەت کویچەی بویچگیگیش وەناو فەیلیەیل بنەن.

ئەڵڵاجەوی ها لەورە گشت کەسێگ دگان وە ئەوەیا نەن ک کوردەیل فەیلی یەکەمین قوربانی و لەوەرجە پێکهاتەیل تر ئەنفال و کووچ زوورەملی وەپیان کریاو گوزەیشتەو ئایندەیان زەفت کریا، وەلی وەختیگ لە حکوومەت ناوەندی ژنەفیم هەر ئمتیازاتیگ کوردەیل فەیلی وەریگرتنە پەنج چەنە ئەوە نییە ك پێشکەشی کردنە ئەرا ئی نیشتمانە، وەهەمان شیوە لە هەرێم کوردستانیش رووژیگ نەژنەفتیم شوونیگ ئەرا کوردەیل فەیلی دروس بکریەێد لە سلێمانی یا هەولێر یا دهۆك، یا وەلای کەمەو بەشیگ ئەرا رووڵەیلیان لە کۆلیژەیل دیاری بکریەێد.

جەنگ مەسەلەیگە ك فرەجار لە عراق روی ئەیاد، ئەگەر خودانەخواستە رویدا، ئەوە بیگومان فەیلیەیل زەرەدمەن گەوران لەلی، چوینکە زەمانەتیگ نییە ئەرا ئەوەك زوڵم لەلیان نەکریەێدو زەمانەتیگیش نییە لە حاڵەتێگ ئەگەر دوبارە لە زێدو ماوای خوەیان دەرکریان بگرێدەیانە خوەی. هەر لەوەر ئەوەیش دوینید ئیمە لە گشت گفتوگووەیل سیاسی هساو ئەرامان نەکریاگەو لەگشت جەنگیگ ئیمە کریەیمنە ئاگردوی و هەر یەیش ئیچنە کردگە کەسەیلیگ وەئاشکرا بویشن ئەگەر هات و جەنگ دەسکردەپی ئەوە شوون کورد لەبەغدا نیەودەو، ئمجا ئیمەیش وەپیان ئویشیم: ئیوە ساڵەیل فرەیگ لە ژیانمان داگیر کردین و رووژگاریگیش ئەرامان بیلنەو لەی دونیا ك شایەت کوتا هەرچەنی فرەیش دویاکەفت کلیل فەرەجیگ یا دەروازەیگ برایەتی بوود ئەرامان و بتویەنیم لەژێر سایەڕکیی مەشق هەقەیل هەڵوژاردن بکەیم.

نەتەوەو مەزەوەگەمان هیشتەمان لەناوڕاس گەردەلویل بووسیەیم و چوین چوینیم بێدەنگ بویم لەلی؟ ئایا وەرگەی ئاکامەیل پڕ کارەساتی گریم؟ هەر لەوەر ئەوەیش ئیمە یەکەمین کەسیم داوای ئەوە کەیم هویچ قاپییگ لە قاپیەیل جەنگ واز نەکریەێد ك بوودە بایس لەدەسداین هەزاران گیان و رشانن خوین بیتاوانەیل، ئیمە ئومیدەواریم هویچ کیشمەکیشیگ لە چوارچیوەی ئاشتیانە دەرنەچوود وەرەو تون و تیژی، یەیش نەك هەر خواست ئیمەس وەتەنیا، بەڵکوو خواست گشت ئەوانەسە ك ترسیەن ئەڕا رووڵەو براو باوگ و مللەتیان، ئەگەریش خودانەخواستە هەر قەدەریگ کەفت کوردەیل فەیلی چ دەسلاتیگ دیرن بیجگە خودا.

سەر نویسەر

کورد و هاوسایەیلی

کورد بوونە فاکتەر سەرەکی لە رووژهەلاّت ناوراس تازە، کورد وە شێوەیگ سەرەکی لە چوار ولاّت ژیەن(تورکیاو ئێران و عراق و سوریا)، تویش کارەسات و ستەم فرەیگ هاتنە، تەقالاییلیان ئەرا دەمەزرانن دەولّەت کوردی لەدویای جەنگ یەکەم جەهانی و رمیان ئمپراتۆریەت عوسمانی شکەست هاورد.

گاری کینت

کوردەیل عراق رویوەروی تیەلّترین چارەنویس بوینەو، وەشێوەیگ رێك و پێك هەول لەناوبردنیان دریا هەر لە سەرەتای سالّەیل شەس سەدەی وەرین تا سالّەیل هەیشتای هەمان سەدە، ك لەو سەردەمە تویش سەخترین پەلامار هاتن وەتایبەت لەوەخت رژیم سەدام حوسێن تارادەیگ ك هەزاران ئاوایی ویران کریا وەل کوشتن نزیکەی ٢٠٠هەزار هاوولاّتی لە کووتایی سالّەیل هەیشتاو بیجگە لەناوبردن ٥٠٠٠ هەزار هاوولاّتی وە چەك کیمیاوی، وەلی کورد دووارە هەلّسیان و لە کوردستان عراق لەشوون راپەرینەگەی سالّ ١٩٩١ و دابینکردن ناوچەیل دژە بالّەوگرتن وە پشتگیری حکوومەتەیل ئەمریکاو بەریتانیاو فەرەنسا، ك ئیسە لە باریگ دیمۆکراسی و لەئاست بەرزیگ ژیەن ٣٪ نەفت یەدەگ جەهان ها لەخاك کوردەیل.

کوردستان لەسالّ ٢٠١٣تویەنێد رووژانە یەك ملیۆن بەرمیل نەفت بەرهەم بارێ، وەهاتن سالّ ٢٠١٩یش بوودە ٢ ملیۆن بەرمیل لە رووژیگ ، یەیش وەل ئەوەیا ك ئەو ناوچەیشە رێ دەریایی نەیرێدو هەر لەوەر ئەوەیش پشت وە هاوسایەیلی بەسێد ئەرا کلکردن نەفت ئەرا دەیشت ولاّت.

جی داخە بەغدا دوشمنایەتی هەرێم ئەکاو رێککەفتننامەی ٢٠٠٥ وە تەواوی جیوەجی نەکردگەو کێشەیل سەرەکی وەبێ چارەسەر مەندنە ك پێکهاتنە لە بودجەی هێز پێشمەرگە ك ئایا لە بودجەی حکوومەت فیدرالّە یا حکوومەت هەرێم وەل مەسەلەی ناوچەیل داوریاگ و کوردنشین.

کەرکووکیش ك کورد مکورن لەبان ئەوەك بەشیگە لە هەرێم کوردستان یەیش کێشەی سەرەکیە بیجگە کێشەی وزەو دابەشکردن داهاتەگەی وە گوورەی یاسا.

وجوود نەفت و غاز و ئارامی و سەقامگیری ئاسایش ئیچنە لە کوردستان کردگە ك بوودە جی گرنگی و مەیلکیشان کۆمپانیایەیل نەفتی زیاتر لە بەشەیل تر عراق. بریار چگن ئەو چوار کۆمپانیای گەورای جەهانی نەفتە لە جەم دە کۆمپانیای جەهانی ئەرا کوردستان بریار وە جورئەتیگ بوی و ئسبات ئارامی و سەقامگیری هەرێم کوردستانە، ئی بریارە بویە مایەی نارەحەتی بەغداو دوشمنایەتیکردن ئەو کۆمپانیایەیلەو هەرەشەکردن لەلیان، وەلی توانای ئەوە نەیرێد هویچ لەوەرانوەریان بکا.

بایەد بەغدا واز لە دوشمنایەتی هەرێم کوردستان بارێد، چوینکە ئایندەی گەشەکردن کوردستان ئەرا گشت عراقەو ئومیدەوارم حکوومەت ناوەندی گشت کێشەیل لەرێ دانیشتن و گفتوگوو کردن و قانجاز هاوبەش چارەسەر بکا، ئیسەیش وەخت ئەوە هاتگە کورد لەشوون ئەو هەمگە بەدبەختی و ستەمە گشت تواناو شارەزایی خوەی بارێدە کار ئەرا وەدەسهاوردن پشتگیری ناودەولّەتی ئەر دابینکردن ئارەزووەیلیان و کوردستان بوودە فاکتەریگ سەرەکی ئەرا پشتگیریکردن لە ئازادی و فرەیی و پێشکەفتن کوومەلاّیەتی.

کەی بریار یاسای ناسنامە ئەدریەێد؟

کازم شەمەری

له دەوڵەتەیل تر دونیا وە گوورەی هەوەجەو خواست یاسا دانریەید و داوای داناین و کار وەپیکردنی ئەکریەێد و گرنگیەگەیشی ها لە هەوەجەکردنی و هەر لەوەر ئەوەیش یاسا ئەرای دانریەید نەك لەژێر فشار هەوەجەکردن وە تەنیا، بەڵکوو لەوەر مکوڕبوین و داواکاری چینەیل دیاریکریاگیگ لە مللەت.

وەلی ئەوەك لەعراق روی ئەیاد ئەڵڵاجەوی و جیاس لە دەوڵەتەیل تر جەهان وەتایبەت لە مەسەلەی بڕیار و داناین یاسا، چوینکە لەوەختیگ دانریەید حکوومەت نەف لەو یاسا وەربگرید و ترس ئەوەیش دیرێد زەرەد بکاو مللەتیش بیجگە سەبرکردن چشتیگ تر نەیرن، لەوانەیش مەسەلەی ناسنامە ك پێکهاتەیلیگ وەگشت باوەڕیگەو خوازیار دانایِن یاسایگن ئەڕای، یەیش لەوەختیگ ك زوورم ئەندامەیل پەرلەمان و حکوومەت و تا ڕادەیگیش وەرپرسەیل ئی مەسەلە رەدەو کەن و مللەتیش هەوەجە وەپی دیرید.

وەل ئەوەیشا ئاشکراس ك زوورم ئەوانەك ئمروو دەسلاّتدارن تا دویەکە لە دەیشت عراق بوینەو لە دەوڵەتەیل تر نیشتەجی بوین و ناسنامەی ئەو دەوڵەتە وەرگردنە وە گوورەی یاسا، ئمجا لەوەختیگیش هاتنەو ئەرا عراق مقەیەتی لە ناسنامەی ئەو دەوڵەتەیلە کردن ك لەتی ژیانەو مانای داشتن دو ناسنامەیی خاس زانن چەس و لەلیانیش هانە پۆستەیل باڵا لەدەوڵەت و غەڵەت و گەناتەکاریەیل فرەیگیش لەوەخت پۆستدارییان خستەیانە وەردەم دادگاو ناچار بوین عراق بیلنە جی و واین ئەرا ئەو دەوڵەتەیلە ك زویتر لەتی بوینەو شایەتیدەر فرەیگیش هەس لەی باوەتەو، یەیش لەوەختیگە ك یاسای ناسنامە هویچ وەزیفەیگ نەبایەد بیەیدە کەسیگ دو ناسنامە داشتوود تەنیا ئەوەسە ك بایەد واز لە ناسنامە بیگانەگەی بیەرێ.

ئمجا لەیرە سەختی و گرفت داناین ئی یاسا دەرکەفێد و هەر لەوەر ئەوەیش ڕێگری لە داناین بڕیاردایِنی کریەێد چوینکە ئەوانەك دو ناسنامە داشتنەو پۆست حکوومەت گرتنەسە دەس لەتی زەرەدمەن بوون وە گوورەی یاسا.

ئەگەریش بایم و باس ئەوانە بکەیم ك ئمروو پۆستەیل باڵایگ ها دەسیانەو، دوینیم کەم لەلیان هەس دو ناسنامە نەیاشتوود، زوورم وەزیرەیل و باڵیۆزەیل ناسنامەی بیگانە دیرن بیجگە ناسنامە ڕەسەنەگەی خوەیان، ئایا ڕێ وەی یاسا دریەید ریرەو خوەی بگرێدە وەر و جیوەجی بکریەید و ئەو وەرپرسەیلیشە تەنیا وە ناسنامەی عراقیەو لە پۆستەیل خوەیان بمینن و نەتویەنن لەوەخت گەناتەکاری و غەڵەتەیلیان بوان ئەرا دەوڵەتەیل تر و بکەفنە دەس دادگا؟

وە باوەڕ ئیمە ئەرك ئەنجوومەن نوێنەرەیل ئی کارە یەکلاوە ئەکا لەگشت چشتیگ نا دروس و نانیشتمانی و مکوڕبوینی لەبان داناین ئی یاساو داناین خشتەیگ وەختی ئەرا جیوەجیکردنی و زاڵبوین لەبان ئی حاڵەت دو ناسنامەییە لەلای گەورا وەرپرسەیل و لەهەمان وەخت بایەد ئەنجوومەن ئیسەی پەرلەمان رازی بوود وە حوکم و خواست مللەت.

له پایتەخت مەرگ

حەسەن عەبدوڵڵا

دە ساڵە رژیم بەعس کووتایی وە دەسەلاّتی هاتگەو عراق تازەی وەناو دیمۆکراسی و ئازادی هاتە وجوود، ك سەرەتای رمیان رژیم سەدام و داروەدەسەگەی مزگانی خوەشیگ بوی ئەرا مللەت چەوسیاگ وستەمدیدەی عراق وە کوردو عەرەب و تورکمان و کلدو ئاشوور و کەمینەیل تر.

سەرەتا حوکم ئازادی و دیمۆکراسی تەپڵ شادی و خوەشاڵی لەلی دریا ئەرا نەمەندن زوڵم و ستەم و داگیرکاری هەقەیل مللەت و کوشتن و دەسگیرکردن رووڵەیل مللەت عراق و جەنگ و کاولکاری، وەلی دویای دامەزرانن حکوومەت وەختی لە بەغداو لەوەخت دەسەلاّت و حوکم ئەیاد عەلاوی یەکەم سەرۆك وەزیرەیل بار سیاسی روی لە خراوی کردو عراق وەرەو جەنگ ناوخوەیی و تایفەگەری کیشا، ئەوە بوی لە شارەیل فرەیگ ناوراس و باشووریش ئاگر جەنگ بڵیزە گرت، هێز حکوومەت روی وە ڕوی میلیشیاو چەکدارەیل مەدەنی بویەو.

دویای ئەوەیش حوکم و دەسەلاّت جەعفەری و مالکییش نەتویەنست زاڵ بوودە بان بار سیاسی و بنبڕ مەسەلەی تایفی و گرفتەیل ناوخوەیی بکا، لەوەیش زیاتر تونڕەوی و تەکڕەوییش پەیا بوی لە سیستم دەسەلاّت.

هەر لەو کیشمەکیش و جەنگەیلیشەو کینەت چینایەتی و تایفەگەری پەیا بوی و کار ڕەسیە ئەوەك هاوولاّتیەیل بیتاوان لەبان ناسنامە کوشیان و مەسەلەی سونی و شیعە هاتە وجوود ك تائیسەیش روی لە زیایبوین کردگەو هویچ چارەسەریگ نەیرید، گرووپەیل چەکدار دەسکردنە کوشتن و رواکانن مەردم بیدەسەلاّت لەوەختیگ ك هێزەیل ئەمریکایش لە عراق وجوود داشت.

خوین فرەیگ رشیاو تائیسەیش هەر وەردەوامە، ئاکام ئی جەنگ و کیشمەکیش و خوینڕشیانیشە ئاشکراو دیارە، سەرکردەو فراکسیۆنەیل سیاسی جەنگ دەسکەفت و بەرژەوەندی تایبەت کەن و مللەتەیش بیچارەیش زەردمەنە، نەگونجیان ناونی حزب و لایەنەیل ئاسایش و ئاسوودەیی و سەقامگیری لە مللەت شیوانگە، بەدرەفتاری و گەناتەکاری لە دام و دەزگایەیل دەوڵەت بی ئومیدی و نگەرانی لەلای هاووڵاتیەیل دروس کردگە، تەقینەوەی رووژانەو رویداگەیل دڵتەزن جووراوجوور بار ژیان سەختەو کردگە، دەوڵەت یاسا توانای چەسپانن یاسا نەیرید، وەرپرسەیل دەوڵەت خەت کەس ناخوەنن، هەر ناوچەیگ لە بەغدا دەوڵەتیگە ئەرا خوەی، دادگەری لە حوکم کەمە، فەتوای ناوەجی و نادروس فرەس،

دوشمنایەتی دو پیکهاتەی سەرەکی سونی و شیعە لەبان بەرژەوەندی و پلەو پۆست بار سەقامگیری گرژەو کردگە، وەل ئەوەیشا دوینید هیمان هویچ بڕیار لەباوەت ئاوەدانی و بنیاتنان و خزمەتگوزاریەو جیوەجی نەکریاگەو حکوومەت ناوەندی بەغدا ها لەهویر ریککەفتن و سەندن چەك و تەقەمەنی!

له پایتەخت مەرگ(بەغدا) ك سەرچەوەی دروسکردن جەنگ و کیشمەکیشە، مەحاڵە فراکسیۆنەیل نەفرەت شەیتان بکەن و بەرژەوەندی مللەت بخەنە وەرچەو،

کیشمەکیش سیاسی لەعراق مەحاڵە چارەسەر بوود، چوینکە بیجگە ئەوەك هویچ حزبیگ دڵ لە بەرژەوەندی خوەی نیەنەید لەهەمان وەخت دەوڵەتەیل هەرێمی و هاوسایش دەس باڵایگ دیرن لە دروسکردن قەیران و ناسەقامگیری ئاسایش.

کوردەیل فەیلی لەناونی خوەیان هەوەجە وە متمانە و هاوکاری دیرن

زیا کەریم

نگەرانی وەردەوامیگ هەس لەلای کوردەیل فەیلی لەباوەت ئایندەیان لە عراق لەسای ئی کیشمەکیش چینایەتی و رەگەزی پێکهاتەیل مللەت عراقیە، ك لەی رووژەیلە سەختترەو بویە وەتایبەت هەرچەنی نزیکەو بویمن لە هەڵوژاردنەیل ئەنجوومەن پارێزگایەیل و ئەنجوومەن نوێنەرەیل و دویای ئەوەیش لە مەسەلەی دامەزرانن حکوومەت ئایندە، ك ئایا پایەی کوردەیل فەیلی ها کوورە لە هەڵوژاردنەیل ئایندە؟ تایبەتمەندی کاندیکریاگیان چەس؟ ئایا کەسیگە سەروەخوەی یا کەسیگە وەرجلە یە وەل حزبەیل تر کار کردگەو ئمروو خوازیارە خزمەت وە پێکهاتەگەی بکا، یا کەسیگە ك هێمان ها وەل حزبیگ و خوازیارە لە بەرژەوەندی پێکهاتەگەی کار بکا لەرێ ئەو حزبە ك لەتی کار ئەکا؟چوین هەقەیلیان دابین کەن؟ ئایا کوردەیل فەیلی رێککەفن لەبان کەسەیل چالاك لە رێکخریاگەیل ئمروو فەیلی؟ مەردمانیگیش ئویشن ئی مەسەلەی دامەزرانن میلیشیایەیل چەکدارە چەس؟

ئەیە ئەو پرسیارەیلەسە ك لەی رووژەیلە ئەیەیدە هویر وخەیاڵ ئەوانەك گرنگی ئەیەنە چارەنویس کوردەیل فەیلی، ئمجا لەیرە تەقالا کەیم رووشنایی بخەیمنە بان ئی پرسیارەیلەو کاردانەوەی جووراوجوور گشت کوردەیل فەیلی و سەرەتا وە کەسایەتییگ سەروەخوەی دەس وەپی کەیم!

کەسایەتی سەروەخوەی کییەو سفەت و تواناو ئەزموونی لە کار سیاسی چەس؟ کەس سەروەخوەی ئەو کەسەسە ك ئنتمای حزبی و رێرەویگ دیاریکریاگ نەیرید ك وە گوورەی بتویەنید بڕیار بیەێد لە وەخت و شوون گونجیاگ، ئمجا وە باوەڕ مەردمانیگیش ئی کەس سەروەخوەیە وەی جوورە سفەتەیلە ئاگاداری خاس و شارەزایی خواستیگ لە کار سیاسی و بەرنامەی هەڵوژاردن نەیریدو دویاخریش گومان لە تواناو ئەرکەیلی کریەید وە ئەوەك مەحاڵە بتویەنید دەنگ کورد فەیلی برەسنێد و بتویەنێد وەرگری لە هەقەیلیان بکا لەوەردم ئەو رویوەڕوی بوینەوە ك ئەیەیدە تویش ئایندەو چارەنویسیان.

وەلی ئی کەسایەتیە لە باوەڕ مەردمان تر ئەوسا وەل حزبەیل تر کار کردگەو ئمروو ئەخوازێد لە خزمەت کوردەیل فەیلی کار بکا، وەل ئەوەیشا بڕێگ مەردم گومان لە توانای پێشکەشکردن کارەیل ئی کەسایەتیە کەن ئەرا ئی پێکهاتەی چەوسیاگەو بڕێگ تریش ئویشن: هەرچەنی ئی کەسایەتیە شارەزایی لە سیاسەت دیرێد لە ئاکام کارکردنی وەل حزبەیلا، وەلی هەر بایەد ئنتماو دلسووزی ئەرا ئەو حزب وەرینیە داشتوود و ئەرا بەرژەوەندیەیلی کار بکا نەك ئەرا بەرژەوەندی کورد فەیلی، وەلی مەردمانیگیش وە شیوەیگ تر هویرەو کەن و ئویشن: شایەت ئی کەسایەتیە وەگوورەی ئەزموون و شارەزایی ئەوسای لەکار سیاسی خوەی لەی هەلە بوینیدەوەو کار ئەرا قانجاز خوەی بکاو وەتایبەت ئی جوورە کاریگیش ئەوسا وەی پلەو پایە نەکەفتگەسە دەسی.

لەباوەت ئەو کەسیشە ك هیمان ئنتما دیرید وەل حزبیگاو کار ئەرای ئەکا چ نەتەوەیی یا نیشتمانی یا دینی، یەیش هەر مایەی گومانە لەلای مەردمانیگ لەباوەت توانای کارکردنی لەوەر خاتر بەرژەوەندی کوردەیل فەیلی، چوینکە هەر جووریگ بوود هەر بەرژەوەندی حزبەگەی ئەخادە بان بەرژەوەندی کوردەیل فەیلی و مەردمانیگیش ئویشن: دەرفەت لە دەنگەیل فەیلی وەرگرید لە هەڵوژاردنەیل و دویاخریش هویچ قانجازیگ نەیرید ئەرا فەیلی.

لەباوەت میلیشیایەیل چەکداریش، کەسەیلیگ ئویشن: کورد فەیلی ئەگەر هێز خوەیان جوور پێکهاتەیل تر نارنە کار و خوەیان نیشان نەیەن مەحاڵە دەسکەفتیگ بارنە دەس لەی حکوومەتەو مەحاڵە ئەو هەقەیلیانە بارنەو ك وە غەدر زەفت گریا، بەڵکوو تەنیا وە هێز تویەنن ئی کارە ئەنجام بیەن، وەلی کەسەیلیگ هەن دژ ئی هویرە وسیەن و ئویشن لایەق وە کوردەیل فەیلی نییە، چوینکە کورد فەیلی وە دریژایی مێژوو ئاشتیخواز بویە.

ئمجا لەیرە قەیران متمانەو گومان ئەرامان دەرکەفێد لەباوەت ئەوەك کی توانای نوێنەرایەتیکردن ئی پێکهاتە دیرێد تا وەرگری لەلیان بکاو مقەیەتی بەرژەوەندیەیل و وجوودیان بکا لە عراق.

لەباوەت ئەو کەسایەتیەیل کورد فەیلییشە وەتایبەت ئەوانەك لەلیان کارکەن و ئنتما ئەرا رێکخریاگەیل پاك کورد فەیلی دیرن و نەکەفتنەسە ژێر حزبەیل مەزەوی و کوردستانی و دژایەتیانیش ناکاو پەیوەندی خاس وەل گشت لایەنیگا دیرن و کونیەتیان لەلای مەرد پاکە، بیگومان ئی جوورە کەسەیلە تا رادەیگ پەسەنن ئەرا نوێنەرایەتی کوردەیل فەیلی.

لەیرەیش جووریگ تر لە نگەرانی هەس، ك شایەت ئی نگەرانیە چەواشە بوود، ئەویش ئەوەسە ئی رێکخریاگ و کەسایەتیەیلە شایەت خوەیان گومان لە توانای پشتگیریکردن کورد فەیلی بکەن ئەرا هەڵوژاردن ئی جورە کەسەیلیگ ك خوەیان لە مەیدان سیاسی عراقی دەرخەن، ئی گومانەیلیشە شایەت لەجی خوەی بوود، چوینکە ئی جوورە کەسایەتی و ریکخریاگەیل کورد فەیلیە یارمەتی و پشتگیری دارایی نەیرن لە حز ب و دەوڵەتەیل و ئمروویش جی داخە پشتگیری دارایی بنەڕەت کار سیاسیە لەی عراق تازە.

لەیە ئویشیم: خود کوردەیل فەیلی بایەد خوەیان ئی کارەیلە یەکلاوە بکەن، هەر لەوەر ئەوەیش هەوەجە وە کردەوەی خاسیگ کریەید ئەرا کاڵین ئومیدو متمانەو هاوکاری لە دەروین کورد فەیلی لەرێ سمینار و کۆنگرەو هووکارەیل رەسانن، ك وەل ئەوەیشا پشتگیری هەرکەسیگ بکریەێد ك خوازیارە ئەرا ئی پێکهاتەی رەسەنە کار بکا وەتایبەت کەسەیل رووشنهویر و شارەزا، وەل ئەوەیشا کوردەیل فەیلی خاوەن کەسایەتیەیل فرەیگن لەئاست بەرز ئەکادیمی و پیشەیی و لە گشت بواریگ و تەنیا هەوەجە وە متمانەو هاوکاری دیرن لەناونی خوەیان و مەرجیش نییە یەکەو بگرن وەلی بایەد هاوکاری یەکتری بکەن.

تا رەحمەت ئەڕایان کل نەکەن!

کفاح مەحموود کەریم

ناخوازم لەیرە بەراورد ناونی دو سەرکردەی فراکسیۆن سیاسی بکەم لە ئەرکەیل سیاسی و ئداری هەر لەسەرەتای وەرگرتن دەسەڵاتیان لەڕێ سەندووقەیل دەنگداین، ك هەرچەنی ئەزرەتمەند بویم وەل ملیۆنەها کەس لە مللەتمان لە هەرێم کوردستان و باقی مەردم شوونەیل تر عراق ك هەر یەکیگ لەو سەرکردەیلە دیدار و گفتگوویگ تەلەفزیۆنی ئەرا پێشکەشکردن خود خوەی ئەنجام بیاتاد نەك جوور ریکلام، بەڵکوو قسەی وە دقەت و بەڵگەدار و پڕ لەڕاسی، وەلی خوەشم هات برێگ لە ڕویداگەیل جادەی هەرێم و بەغدا و باقی پارێزگایەیل تر باس بکەم ك لە یادگاری عراقیەیل باکوور و خوەرهەڵات و خوەرئاواو باشوور مەندگە لە عومر ئی دەیەی دویاخر عراقە.

ئمجا ئەرا ئەمانەت، ئی دو سەرکردە لەڕێ کوودەتای سەربازیەو دەسەڵات نەگرتنە دەس جوور ئەوەك بەعسیەیل وەپی ناوی نیان شوڕش چەرمگ یا وەوی(عەروس) شوڕشەیل لەبان ئەو کردەوەیل نادروسە ك ئەنجامی دیان، بەڵکوو هەڵوژاردنەیل کانوون دویەم ٢٠٠٥ هات ك سەرۆك حکوومەت دیاریکرد لە خود مەردم وڵاتەگە، ك ساڵەیلیگ پەنابەر بوی و لەناونی تاران و دیمەشق و سوار ئەسپ ئئتلاف شیعە بوی و وەرگری لە حوکمیگ رەوای تازە کرد لەژێر سای دەوڵەت یاسا، بەرنامەیگ پێشکەش کردە حوکمەگەی ك تارادەی فرەیگ جوور مەتەڵ فیلمەیل عەرەبی یا هندیە ك هەمیشە وە سەرکەفتن پاڵەوانەگە کووتایی وەپی ئەیەید!

لە کوردستانیش ك کەفتە نوای گشت وڵاتیگ لە جیوەجیکردن دیمۆکراسی، ڕێ مللەت و چالاکیەیل سیاسیەگەی دویای چەن مانگ کەمیگ لە ڕاپەڕین ئادار ١٩٩١ وەرەو هەڵوژاردن و دەزگایەیل دەستووری بوی ك بەرهەمی یەکەمین پەرلەمان کوردستان هەڵوژریاگ بوی لە ساڵ ١٩٩٢ ك خود ئەو هەڵوژاردنە بارزانی رەسانە سەرۆکایەتیکردن کوردستان لە هەڵوژاردنەیل تەمموز ٢٠٠٩ ك نزیکەی ٧٠٪ مەردم دەنگ ئەڕای دان.

لە بەغدایش وەگوورەی خول و نیمیگ لە حوکم، قەیران کارەباو شوون نیشتەجی و بیکاری و تیرۆر و نەوین خزمەتگوزاریەیل هیمان هەر چارەسەر نەکریاگەو بگر زیاتریشەو بویە بیجگە بەرزەوبوین نرخ ئەو هەوەجەیلە ك پەیوەسە وە ژیان هاووڵاتی هەر لە خوەراك و خواردەمەنی و دەواو دەرمان بگر تا رەسێدە بەنزین و گاز و نەفت چەرمگ ، ك دویای شەش ساڵ وە قودرەت خودا حوکم دەوڵەت یاسا کەفتەوەو دەیەها ملیار دۆلار تەرخان کریا ئەرا پەرەسەندن و بەرهەم و خزمەتگوزاری، وەلی بار عراق هەر خراوترەو بوی و خوینڕشانن لە زوورم پارێزگایەیل عراق رویدا لە ئاکام کارەیل تیرۆریستی و تاوانەیل ڕێکخریاگ قاعیدە ك ڕەسیە شوونەیل گرنگ لە دەزگایەیل دەوڵەت و لەژیر ناونیشانەیل جووراوجوور کارەیل خراوەکاری ئەنجامدان.

لەوەرانوەر ئەوەیش لە هەرێم کوردستان ك هەرچەنی کەم و کوڕی و گەناتەکارییگ رویدا لەلایەن مەردمانیگەو، وەلی وەل ئەوەیشا گەشەکردن فراوانیگ لە خزمەتگوزاری هاتە وجوودو لەوانەیش کارەبا ك لە هەرێم وە تەواوی سەرکەفت وە هاوکاری کەرت تایبەت ناوچەیی و بیگانە، یەیش بیجگە باقی خزمەتگوزاریەیل تر ك پەیوەسە وە ژیان هاووڵاتی جوور ئاو و تەندروسی و زانست و پەروەردەو ئاست مانگانەی مەردم، ك بیجگە گشت ئەیانەیش ئاسایش و سەقامگیری کوومەڵایەتی ك ئدارەی هەرێم سەرکەفت لە دابینکردن ئاسایش، ئەویش وە ئاگادارکردنەوەی هاووڵاتی لە مقەیەتیکردن نیشتمانەگەی.

ئمجا هەرچەنی ئارەزوو هاووڵاتی فیشتر بوی لەی دەسکەفتەیلە، وەلی بەراوردیگ بویچگ لەناونی هەردوگ حاڵەت ئەوە ئەرامان دەرخەێد ك جیاوازی فرەیگ هەس لە ناونی ئەوەك حکوومەت ناوەندی و فرەیگ لە حکوومەتەیل ناوچەیی لە پارێزگایەیل و ناونی هەڵکەفت یا واقع ئیسەی هەرێم کوردستان ك سەدەها کۆمپانیاو سەرمایەدار بیگانە لەگشت وڵاتەیل جەهانەو کیشا وەرەو لای خوەی و جوور لانەی هەسەڵ لەگشت شار و شوونیگەو روی لەلی کەن و گام فرە خاسیگ ناگە لە پێشکەفتن و لەڕوی خزمەتگوزاری و ئیچنە وەپی هاتگە ك سەدەها هەزار عراقی سەردان هەرێم بکەن و لەتی بەختەوەری بوینن، بەڵکوو زیاتر لە ٢٥٠هەزار گەشتیار لە باشوور و ناوڕاس عراقەو لە عەید رەمەزان پیرووز ڕوی کردنە هەرێم.

ئەگەریش لە چوارچیوەی عراق و ئەزموونەیل و نائومیدیەیل گەورا دەربچیم ك هاتگەسە تویش هاووڵاتیەیل و روی بکەیمنە ئاسمان وەهار عەرەبی، دوینیم ك مەترسی گەورایان ئەوەسە، جیگریگ لەئاست ئەو هەمگە قوربانبەیلە نەوینن‌ەو ئەرا ئەو مللەتەیلەو هویچ لە ناوەڕوك مەسەلەگە ئاڵشت نەود، چوینکە مللەتەیل عراق و مسر و یەمەن و لیبیاو سوریاو شوونەیل تر خوەرهەڵات ناوڕاس شوڕش و ڕاپەڕین ئەرا دامەزرانن رژیمیگ سیاسی دینی یا مەزەوی یا نەتەوەیی بەسیاگیگ ناکەن، بەڵکوو لەوەر خاتر دامەزرانن دەوڵەتیگ دیمۆکراسی و مەدەنی و دادگەر و دەسپاك و هەقدەرە نەك دەوڵەت دروشم و دین و شۆڤێنیات نەتەوەیی یا رەگەزی و مەزەوی.

لەیرەیش لەوڵات دوچەمان، لەڕاسی ئیمە گشتمان ئارەزوو ئەوە داشتیم گشت عراق جوور هەرێم کوردستان بوود، تا وەلای کەمەو بویشیمنە دوشمنەیل ئەزموونەگەمان ئیمە خاسترێم لەوانەك نزیکەی نیم سەدە حوکم عراق کردن و جادەی عراقی رەحمەت ئەرا رژیم ستەمکاری و فاشیست کلنەکەن جوور ئەوەك ئیسە رویئەیاد لە بەغداو پارێزگایەیل تر عراق.

عێراقێگ بێ دەستوور، هەرێمێگ بێ سنوور

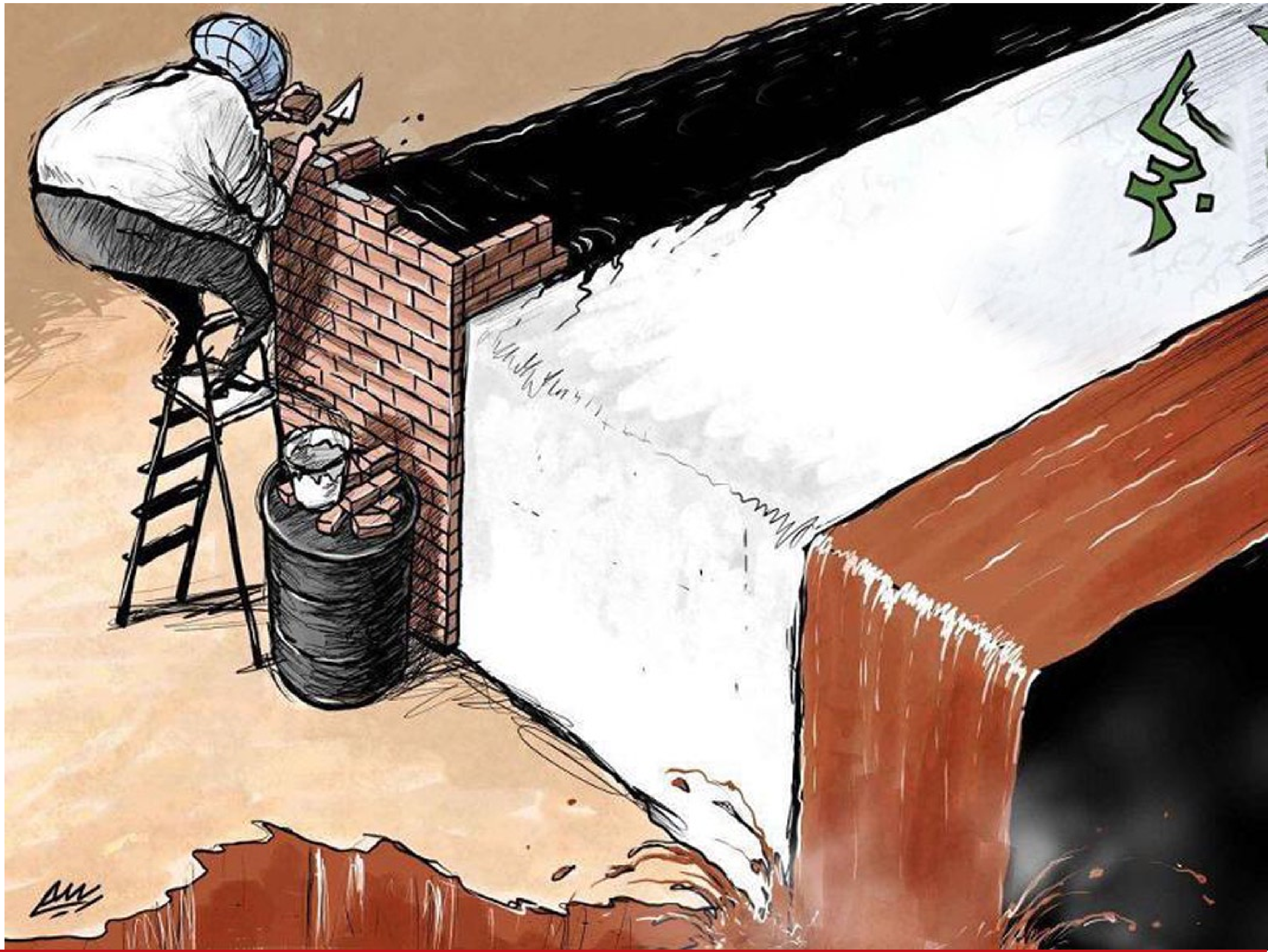

دەلیل جەمال

وەرجلەئازادی عێراق و ڕمیان ئەو ڕژیمە کدەستوورەگەی دەستوور گشت مللەت عێراق نەوی یانێ چەتر جەمەوکەر نەتەوەو ئاین گشت پێکهاتەیل عێراق نەوی، کورد جوور نەتەوەیگ دیار ئی عێراقە وەردەوام ڕوبەڕوی کێشەو سرینەوەی ناسنامەو زووان و مێژوو بویادەو وە جوورێگ یاخیبوین و پارتەیل شۆڕشگێڕ دروسبوین ئەرا وەرگری و شۆڕش وەرانوەر وەو دەسەڵات و دەستوورەك هەقەیل کورد لەتێ نەوی جوور نەتەوەیگ، دویای ئازادی عێراق و بەشداری کارای کوردو ڕمیان ڕژیمێگ دیکتاتۆری و بەشداری کارای کورد لەبنیاتنانەوەو دروسکردن دەوڵەتێگ دیمۆکراسی و فیدراڵی تا بوودەوڵات گشت و گشتیش وە سەرجەم جیاوازییەیلیانەو وە دەوڵەت و وڵات خوەیان بزاننەی، قوناغ ڕەسیە قوناغ نویسانن دەستوور وە جوورێگ کگشت یانێ نەتەوەو هێزەیل ئەو وەختەی مەیدان سیاسی بەشداربوین، وەل بوین کەموکوری و کەل لەو دەستوورەلەڕاپرسییگ سەرتاسەری مللەت عێراق دەنگ ئەرای داو دەستوور بویە خاڵێگ وەرچەرخان و جی ئومید گشت لایگ، لەعێراقێگ سەرەتای هەنگاو وەرەو ئازادی و دیمۆکراسی و کریانەوە وەڕوی دنیای مەدەنی ئی دەستوورەفرە کێشەی سەرەتاو مقەیەتی لەماف گشت کردیاد کرژیم وەرین نەخشەو پێکهاتەی عێراق وەگورەی سیاسەتێگ فاشی و شۆڤێنی ئاڵشت کردوید، لەدیدگای ئی دەستوورەکورد جوور هەرێمێگ سەروەخوەێ و دەسەڵاتێگ خوەێکرد مەنین خوەی لەچوارچێوەی عێراقێگ فیدراڵی دیمۆکراسی ئاشکراکرد، وەلی ئەوەگ تائیسە جێ باس کردنەو سەرچەوەی کێشەو گرفت گەورای مللەت عێراقە ئەو دەستوورەسە ك لەگوزەیشتەجێ ئومید بوی، دەستوور گرنگی و ماهییەتی ها لەوە کبوودە چەترو قوناغ وە قوناغ بڕگەو مادەگانی جێوەجێ بکریەێد، وە مانای ئەوەگ دەستوور ئەوقەرەهەوەجەوە ئیرادەیگ سیاسی کوومەڵایەتی دیرێ ئەرا نویسانێ دو ئەوقەرە ئیرادە ئەرا جێوەجێکردنی ئەخوازێ، دیارە ئەو ئیرادە لاوازەو توانای جیوەجێکردن دەستوور نەیرێ، وەختێگیش ئیچنەبوی یانێ دەستوور تەنیا نویسریاگێگەو هویچ تر، نویسریاگێگ ك نەخوەنریەێدەو و جێوەجێ نەکریەێد لەواقع، یانێوجوود نەێرێ، وەختێگیش ئیچنەبوی، عێراق بێ دەستوورەو هەرێمیش کجوگرافیایگە وەگورەی دەستوور بایەد سنووری لەچوارچێوەی عێراق دیاری بکریەێ، یە وەگورەی ئەو دەستوورەسە، وەختێگیش ئیچنەبوی یانێ هەرێمێش هەرێمێگ بێ سنوورەو سنووری دیاری نەکریاگەو ئاشکرا نییە، گشت ئەو کێشەو گرفتەیلەکلەعێراق دویای ڕژیم بەعس هەن و عێراق وەرەو لێوار لەیەکترازیان و نائارامی و ناجێگیری ئەواد، پاشەکشەی لایەنە سیاسییەگانە لەو قەوڵ و ڕێککەفتنەیل سیاسیە کبڕیار لەبانیان دریاس، ئەوەگ ئمڕوو عێراق لەبانی پێکهاتگە ئەو بڕیارو پەیامەیل سیاسی و مەزهەبیەسە ك هانەدەیشت دەستوور و هانەدەیشت ئامانج گشتی و گشت مەردم عێراق، ئی بڕیارەیلە بڕیار هێزێگ یا چەن هێزێگە ك ها لەبەرژەوەندی ئەو دیدگا و بەرنامەو سیاسەتە ك ئەو هێزەیلە ئەرا ئامانجێگ تایبەت وەکاری ئەیەرن، ئیسە دەستوور تەنیا کارتێگەو وەکارهاوردنی لەوتارو بەرنامەی لایەنەگان ئەرا کیشاین مەیل و ئەو هاوکێشەی سیاسییەسە کلەپشت دەستوورەوکار ئەرا سەپاندن و چەپانن دەسەڵات تاکرەوی و حوکم نادیمۆکراسی و نادیکتاتۆری ئەکا کوەباوەڕ من پشتکردن وەدەستوور ڕویکردنە لەدەسەڵاتێگ ك مللەت عێراق ترسێ لەلێ و عێراق وەرەو ئەو ترسەئەواد کدەسەڵاتێگ داخریاگ و دیکتاتۆری و سرینەوەی ئەوەکان تر، خاڵ لاواز ئی دەسەڵاتە نەوین متمانەس و نەوین ئیرادەیگ ڕاسکانی ئەرا جێوەجێکردن ئەو مادەیل دەستووریە کسەرچەوەی کێشەو قەیرانەیل عێراقن، ئاڵشت کردن ئەسڵ کێشەگانە ئەرا بڕێگ کێشەی سیاسی ك بڕێگجار ئی کێشەیلە بوو کێشەی دولایەن یا چەن لایەن و چەن کەسێگ لەلێ تیەێد، ئەلاجەویەگەهائەورەك گشت داوا ئەکەن ئەرا دەستوور گلەو بخوەن و دەستوور سەرچەوەی چارەسەر کێشەگانە، خوو بایەد بپرسیمن ئە□ ئەرا گلەو ناخوەن ئەرا دەستوور، کی وتگەئیچنە نەکەن؟ ململانیەگان و دروسکردن کەشێگ ترسناك، ئیسە باوەڕنەیاشتن هێزەگانە وە دەسەڵاتە دەستوورییەگان و کوشتن ئیرادەی پەرلەمان و دەسەڵاتەیل تر، جێوازکردن جەنگ پەرلەمانییە ئەرا جەنگ تایفی و

مقەیەتیکەر هەق هاووڵاتی و نەتەوەو خاك و نیشتمان مللەتێگ وابەستەی ئەو دەستوورەسە کچەتر پاراستن یەکرزی و یەك پارچەیی ئەو وڵاتەسە، وە مانای ئەوە ك لەهەر وەختێگ و قوناغێگ ئەو مللەتەرویوەڕوی کێشەو گرفت بوود و یا لەهەر قەیرانێگ کمەترسی ئەرا بان یەکرزی مللەت و یەکپاڕچەیی وڵات داشت بتویەنریەێ لەرێ ئەو دەستوورەگشت بنەماو یاسای ئەو وڵاتە لەخوەی گرتگەو گشت کووکن لەبان ئەو دەستوورەکدەنگ ئەرای دانەکێشەگان چارەسەڕ بکەن،

دجلە خوازیارە وە چەواشەی ڕەوت خوەی مل بنادا!

سۆران سەعید

جەنگ جادە، جەنگێگ ك نەدەستوور و نەیاسا نییە پشتی، کوشتن وەختە، لەگشت وەختێگ زیاتر عێراق هەوەجە وەوە دیرێ بنیات بنریەێدەو و پێگەی عێراق لەناوچەگەجێگیر بوود، دروسکردن ئی قەیرانەیلە کوشتن ئیرادەی یەکتر قبوڵکردن و یەکتر خوەندنەوەی گشت عێراقییەگانە، کارەسات هالەوە ئی هێزەیلە ك ئمروو هانەعێراق، زانن سەرچەوەی چارەسەر کێشەگان ماددەدەستوورییەگانەو هەر ئەویش زامن گشت ماف و حقوقێگە هەرچەن هەر لایێگ و وەپێوەر سیاسی خوەی حەق دەیدەخوەی و کێشەگان و وە مەتر سیاسی خوەی قەیرانەگان ئەندازەگرێ، یەیش گرەوکردنەلەبان قازانج سیاسی یا قازانج ماددی بازییگ ك دەرئەنجام ئەوەگ قازانج ئەکا نەیارەیل عێراق و هەرێمە، چوینکەئەوە مللەت عێراق نییە بەشەو بویەسە بان دوو بەرەیا چەن بەرەیگ دژ وەیەك بەڵکم ئەوە جوورێگ سیاسەت و بەرنامەی چەن هێزێگە ك ڕویوەڕویەو بوون، چوینکەئەوە مللەت نییە ك دەستوور و ماددەگانی ئەخادەبوار جیوەجێکردنەو بەڵکم ئەوە ئەو هێزەیلەنە کئمروو هانەدەسەڵات و ئەرك سەرەکییان گلەوخواردنە ئەرا دەستوور و چارەسەر کێشەگان، مللەت نوێنەر هەڵوژنێ ئەرا ئەوەگ خزمەتی بکا نەك بدێدە فاکتەر کێشەو نائارامی ئەرای، ئەوە مللەت نییە ك پەرلەمان ئەکادەفۆرمێگ هویچ و بێ دەسەڵات بەڵکم ئەوە سیاسەت لایەنەگانن ك گشت دەسەڵاتە دەستوورییەگان ئەرا ململانی ناتەندروس وەکار ئەیەرن، وەیخاترە تا دەستوور نەودە خاڵ گردەوکەر و گلەو نەخوەیمن ئەرا مادەیل دەستوور،

وەرای من عێراق وەرەو دەوڵەتێگ نادیمۆکراسی ئەچێ و بوودە عبرەت ئەرا خوەی و دەورووەری، سەرئەنجام چارەسەر تەنیا پارچەپارچەکردن عێراق وەگورەی ئەو سیاسەتەیلە کبوینەسەهۆکار قەیران و کێشەیل ئیسە، ئیسە عێراق هەوەجەوە یەکرزی و یەك ئیرادەیی دیرێ و واقع ئمروو ئەرا پارچەپارچەکردن عێراق نییەو سیاسەتێگ هەڵەو ناتەندروستەچوینکەهاوکێشە سیاسییەگان ناوچەگەوە گشتی ئاڵشت بویەو عێراق وەرگەی ئاڵشتکاری و ڕویوەڕویبوینەوەو گرژی و ئاڵۆزی ناگرێ و ئەزموون بونیات ناین کردیمنەو زانیمن فرەوەپێ چوود ئەرا بنیاتناین، لە٢٠٠٣ەو مللەت عێراق قوربانی ئەیاد و بویەسەئامانج تیرۆر و کوشتن و برین و تا ئمروویش وەردەوامە وەیخاترە ناکریەێ ئی مللەتە بخریەێدە وەردەم ئەزموونێگ ککەس لەتێ بەرەندەنییە.

وە چەواشەی ڕەوت سروشت ئاو دجلە ك هەمیشە وەرەو خوار چوود، فەرماندەیی دجلە خوازیارە وەچەواشەی ڕەوت ئاوەگە وەرەو بەرزاییەیل سیاسی کوردستان مل بنادا!

لە ماوەی زیاتر لە ٩ساڵ دویای رمیان رژیم بەعس، فرەجار بارودوخ کەرکووك وە بەرمیلە نەفت تاریف کریاگە، بیگومان ئەیە تەنیا لەوەر ئەوە وتریاگە ك کورد پێکهاتەی زوورمینەس و نەخشە گەوراگە لەتی دیرێد و تواستنە مەسەلەگە بتەقێدەو تا ئەوان لەو ڕێیەو برەسنە ئامانجەگەیان، ك ئەویش ملیتاریزەکردن شارەگەو هەوڵ کۆنترۆڵکردن بارودوخ کەرکووکە وەناو وەزع لەناکاو، ئمجا ئەگەر ئەو قسە راسییگ لەتی بوود، ئەوە ئمروو کلکردن فەرماندەیی ئۆپەراسیۆن دجلە هاتن بارووتە ئەرا ناو بەرمیلەگە(کەرکووك)و ئەگەر یا ئحتمال تەقینەوەی لە گشت وەختیگ زیاترە.

ئی فەرماندەییە لە پێکهاتەگەی و ئەو ناوچە ك ئەرای کریاسە ئامانج دەرکەفێد ك لە بنەڕەتەو ئامانجیگ سیاسی دیرێد نەك جوور ئەوەك خوەیان ئویشن ئەمنی. یەیش دوبارەکردنەوەی هەمان سیاسەتەیل غەڵەت رژیم وەرینە لە وەکارهاوردن سوپا ئەرا یەکلاکردنەوەی ناکووکییەیل سیاسی، ك ئەوسا دژ وە کورد و جمشتە سیاسیەگەی بوی و ئیسەیش دژ وە مەسەلەی سیاسەتیگ دەستووریە ك هەرێم کوردستان و ئەو ناوچەیلەسە ك نەخشەرێ دەستووری ئەرایان دانریاگە.

فەرماندەیی ئۆپەراسیۆن دجلە پێکهاوریاگە لە تیمەیل سەربازی و برێگ لە هێزەیل ئاسایش مەرز ناوچەیل داوریاگ لەهەرێم، ك ئەو ناوچەیلیشە وە دریژایی مێژووی عراق هاوچەرخ ناوچەیل گەرم سیاسی بوینە ئەرا کورد جوور خاك و نیشتمان و ئەرا لایەن وەرانوەریش لەوەر ستراتیجیەت سەرچەوەیلە سروشتیەگەی خاڵ ناکووکی بویەو هووکار نەگونجیان ناونی شورشەیل کورد و رژیمەیل یەك لەشوون یەك عراق بویەو هەر وە ناوچەیل گەرمیش مینێدەو.

وەگوورەی قسەی وەرپرسەیل باڵای هەرێم، ئەگەر وەگوورەی رێککەفتنەیل وەرین بوود، ئەوە بایەد هەر جموجویلیگ سەبازی لەناوچەیل داوریاگ کوردستانی وە هاوکاری و هاوبەشی بوود لەناونی سوپای عراق و هێزەیل ئەو ناوچەو هێز پێشمەرگە، وەلی دویرەوخستن ئەو هێزەیلەو گووشنەداین وە نارەزایەتی کورد لە پێکهاوردن دجلە ئەوە ئاشکرا ئەکا ك کورد و دەسەڵات هەرێم لەو ناوچەیلە ئامانجە سەرەکییەگەی دجلەس نەك چشتیگ تر، دجلەو لەو ماوەی کەمە ك دامەزریاگە هەر رووژیگ لە شوونیگ گرفتیگ دروس ئەکاو هەڵەپەڵەیە ئەرا ئامانجەگەی، ك ئەویش وەدەسهاوردن جڵەو کەرکووکە لەرێ هێز و سوپا، ك یەیش هاوردن بارووتە ئەرا ناو بەرمیلەگە(کەرکووك)و تەقاننەوەی ئەو بارودوخ سەختەسە ك زیاتر لە ٩ ساڵە کورد وە ئومید هەڵاتن خوەر ٥٨و ١٤٠ سەبر کردگە.

ئەزموون پەلامار سەربازی و جویلانن هێز ، ئەزموون تیەڵیگە. هەڕەشەکردن لە کورد و ئاوارەکردن سەدان خێزان و تەقاننەوەی خانگەیلیان لەسای ئەو هێزەیلە لە جەلەولاو قەرەتەپەو مەنەلی و جەبارەو شوونەیل تر لەساڵەیل وەرین و هەوڵداین ئەرا چگنەناو خانەقین لەرێ ئەو هێزە، ئەزموون تیەڵیگەو سپاردن میەس وە گورگ و بایەد نواگیری لەلی بکریەێد.

کی ناسنامەو هس نەتەوایەتی بەخشێدەپیمان؟!

بارزان شوان

ناکریەێد لەرووژەیلیگ ئەڵڵاجەوی جوور ئمروو بویشیم گوایا کارتیگ ڕەنگامەبوود و لەناوەرووکی کەسەیل نەتەوەپەرەس و کەسەیل خودفرووش و وژدان فرووش وەشیوەیگ ئاشکرا لەیەکتری جیاوەکریاوین، بەڵکوو ئەو مەزەنەکردنەتەنیا مینیدەبان هەڵسووکەفت و ڕەفتارخود ئادەمیزاد و پەیوەندی وەو خاکەك لەباوەشی پەروەردەکریاگە، ك وەئاشکرا خوەشەویسی خوەی ئەرا وڵاتەگەی و نەتەوەگەی خوەی دەربخاو سەربەرزانەیش داکووکی لەهاووڵاتییەیلی بکاو هاوبەش خوەشی و ناخوەشی نەوەیل خوەی بوود و هەمیشەبایەدخوەی وەیەکیگ لەدڵسووزترین ئەندامەیل نەتەوەگەی بزانێد.

مەزەنەکردن ئادەمیزاد پەیوەسەوەدڵپاکی و ڕاسگوویی و ئەمەك وژدانیەو، هەوڵداین تاك و چین و لایەنەیل کوومەڵگا ئەرا جیوەجیکردن بنەمایەیل دیمۆکراسی و پێشکەفتن وڵاتەگەیان وەملەسەلەی شەکەتی و وەرەونوابردن لەگشت بوارەیل هامیتەس.

نەتەوایەتی ئەو دەسکەفتەیلەسەك خود ئادەمیزاد لەوڵاتەگەی ئەیەرێدەیانە دەس و ڕەنگدانەوەی ئەو کارەیل ڕەنگینەسەك دڵسووزەیل خاك و نیشتمان وەگشت چینەیلەو خزمەت وەمللەتەگەی خوەیان کەن و جایەڵ جوانەیلیان ڕەسننەئارەزووەیلیان، ك وەئاشکراو بی هویچ هویرەوکردنیگ لەدەسکەفتەیل ئابووری تاکەکەسیەو جوور دیارییگ پێشکەشی کەنەمللەتەگەی خوەیان.

مەسەلەی نەتەوایەتی و کوردایەتی وەگوورەی بەرنامەیگ دابینکریاگ و نەخشەنریاگ نیەود و نیەکریەێد، وەلی بیگومان نرخ و پایەیلی جوور پلەکانەهەڵچنیانەو پەیوەسن وەدام و دەزگایەیل حکوومی و بنکەیل زانستی و خوەندنگایەیل.

ئی دەزگایەیلەتویەنن بچنەبندروس و بنەمای ئەو پرسیارەیلەك پەیوەندی دیرن وەمەسەلەی نەتەوایەتی و مەزەنەکردن وژدان ئادەمیزاد و هس نەتەوایەتی. ئمجا بیگومان تەنیا خوەندنگا نییەئەو کارە وەپی سپاریاوید ك وەجووریگ لەوەرەوەدی وژدان و کەسایەتی و لکانن هاووڵاتی وەنەتەوەو خاکەگەیەو پەیوەس کریاوید، بەڵکوو ئومیدمان ئەوەسەك خوەندنگایەیل بتویەنن زیاتر پەرە بیەنەئەو هس نەتەوایەتیەو ئەو پەیوەندی گشتی کوومەڵایەتیەو بتویەنن هەر لەمناڵییەو هان ئەو مناڵ و مێردمناڵەیلەبیەن ك زیاتر هس وەقویڵایی ئەو پەیوەندیەیلەبکەن ك هاووڵاتیەیل بەسێدەیەکەو، ك وەشیوەیگ پەروەردەیی دانریاگیش جوور دەرس خوەندنیگ کوومەڵایەتی ئەو هس نەتەوایەتیەبرەس ننەخوەندکار خوەندنگایەیلیان، بیگۆمان ئەو بەرنامەیشەبوودەپلەیەك و جوور یەکیگ لەدەرسەیل گرنگ دریەێدەقەڵەم.

ئەو ڕاسپاردەیلەك دام و دەزگایەیل حکوومی و دەستوورەیل نویسریاگ پەرلەمان جوور یاسایگ فەرمان وەپیمان کەن و هاووڵاتیەیل تەنیا بایەد وەبی کەم و کوری بووەنەی ڕێیەو، بایەدئەو جیوەجیکردنەوەمەرجیگ تاوتوێ بکریەێد و جیوەجی بکریەێد ك گشت چشتیگ جوور یەك لەوەرچەو بگیریەێد

و وەیەك چەویش تەماشا بکریەێد، نەك جوور ئەوەبوود تەنیا مقەیەتی لەپاك و پرچی ماڵ و جادەیل بکەیمن ك تەنیا خوەمان لەتی ژیان بەیمنەسەر.
نیەود ئیمەتەنیا هویر لەجادەو پاك و پرچی دەوروەر خوەمان بکەیم و گرنگی نەیەیمنەدویرتر لەخوەمان و ئیچنە هویرەو بکەیم ك پیسی ئەو کویچەیلەکاریگەری نەیرێد وەکویچەو جادەیل ئیمە، بایەدئیمەبرەسیمنەئەو باوەرە ك پاکی گشت وڵات پەیوەسەوەپاك و پرچی ماڵ و کویچەیلمان.
گشتمان ئومیدواریم ك هەمیشەخوەندنگایەیل گشت شەوەکیانیگ وەرجەدەس وەپیکردن دەرس، گشت خوەندکارەیل وەخوەندن سروود نەتەوایەتی لەناو خوەندنگا هووکارە بکەن و لەهەمان وەخت ئاڵای کوردستانیش لەبان خوەندنگایەیل بشەکیەێدەو.
بیجگەئەوەیش بایەددەرس تایبەتیگیش بوود ئەرا مەسەلەی هس نەتەوایەتی و هووکارەکردن وژدان ئنسانیەت خوەندکارەیل، وەجووریگ ك گشت دام و دەزگایەیل حکوومی دەس بکەنەبڵاوەوکردن ئەو هس نەتەوایەتیەو هس وەئەرك و وەرپرسیاریەتی نەوەیل تازەمان بکەن.
کوردایەتی زووانیگەدیالۆگی و هەڵسووکەفت هاووڵاتیەیلەوەرانوەر خاك و نیشتمانەگەیان، بیجگەئەوانەیش ئامادەیی و ئەرك مەردمیشەك هەمیشەژیان خوەیان لەوەر خاتر وڵاتەگەیان بەخت بکەن وەمەرجیگ هویچ کەسیگ چەوەڕێ پاداش نەکەن.
تویەنیم بویشیم خاك کوردستان هەمیشەخوەشەویسی لەناو وژدان تاکەیل کوومەڵگا کاڵێد، ك بایەددام و دەزگایەیل حکوومی بانەتەنگ ئەو ئەرکەیل نەتەوایەتیەو دەس بکەنەجیوەجیکردن ئەو هەوەجەیلەك مەردم هەوەجە وەپی

ئیمەئمڕوو تویش هاوردنەوەی نیشانەو هەیبەت هس نەتەوایەتی و کوردایەتییم، ك بایەد دوبارە ئەو مانای بەرزە بخەیمنە چوارچیوەیگ تازە لەناو وژدان تاکەیل کوومەڵگای کوردەواریمان، وەل ئەوەیشا گرنگی یا ئەهمیەتداین وە پەروەردەو رووشنهویری و پێشکەفتن بوودە هووکار بەرزەوبوین خوەشی و بەختەوەری ژیان مەردم

دیرن و مقەیەتی لەرێز و هەقەیل بنەرەتی ئادەمیزاد بکەن وەبی جیاوازیکردن لەناونی ئادەمیزادەیل.
نەتەوایەتی سووزیگەگریەدریاگ لەناونی هاووڵاتیەیل و پەیوەندی وەخاك و نیشتمان وڵاتەگەیانەو دیرێد وەبی ئەوەك هویچ کەسیگ هویر لەهووزپەرەسی و تیرەگەری بکا، بەڵکوو ئەو خوەشەویسیەئەوقەرەگەوراس ك یەکسانەوەپانایی و دریژایی وڵاتەگەوەگشت مەرزەیلیەو.
کوردایەتی تەنیا کارتیگ نییەوەرگ بگیریەێد، بەڵکوو هس و رەفتاریگەو بەسیاسەزووان و تەقالاکردنەئەرا وەکارخستن دام و دەزگایەیل و سەرخستن دادگەری کوومەڵایەتی ك ئادەمیزاد رەسنێدەبەرزترین پلەو پایەیل ژیان.
هس نەتەوایەتی و خوەشەویسی وڵات جوور نەمامیگەك وەمقەیتیکردن بەرزەو بوود ئەرا ئەوەك هاووڵاتیەیل لەسای

بنیشن و سایەی ئەرایان دروس بکا، ئەویش وەمەرجیگ وەبێ ئەوەك چەوەڕێ پاداشکردن بوید.
وەهەمان شیوەئادەمیزادیش هەمیشەبایە دوەکردەوەهاندەر و دەسپیشخەر داهات و بنیاتناین بوود وەبی ئەوەك لەوڵاتەگەی چەوەڕێ سوپاسگوزاری بوود، چوینکەهەر ئەو خاکەسەك بویەسەهووکار ئەوەك پلەوپایەی هاووڵاتییەیلی وەرەو ئاسمانیگ گەشترو جوانتر برەسنێد.
مانای ئەوەسەئیمەئمڕوو تویش هاوردنەوەی نیشانەو هەیبەت هس نەتەوایەتی و کوردایەتییم، ك بایەددوبارە ئەو مانای بەرزەبخەیمنەچوارچیوەیگ تازەلەناو وژدان تاکەیل کوومەڵگای کوردەواریمان، وەل ئەوەیشا گرنگی یا ئەهمیەتداین وەپەروەردەو رووشنهویری و پێشکەفتن بوودەهووکار بەرزەوبوین خوەشی و بەختەوەری ژیان مەردم، تا رووژیگ تیەێد هەرکەسیگ بتویەنێد وەدڵ خوەی برەسێدەئەو باوەرە ك وڵاتەگەی تویەنێد گشت ئومید و ئارەزووەیل مەردم بارێدەدی.
نەتەوایەتی کارت گران قیمەتیگە ك توانای جیوەجیکردن هەوەجەیل هاووڵاتی دیرێد و جوور هەسارەی رووشنایگیش ئاشنا بوود وەمللەتەیل جەهان ، ئمجا رەسین وەو ئامانجەیل گەورا نەك تەنیا وەریکلام کردن و نویسانن ناراس، بەڵکوو وەهەوڵ وتەقالای بێ وچان کریەێد و ئەو ئومید و ئارەزووەیلەخوازیار ئەرك و کارەیل پڕ وژدانیگەلەلایەن گشت چین و پیکهاتەیل جیاجیای کوومەڵگا.
نەتەوایەتی ئاواز خوەش و دڵگیریگەك تەنیا خوەمان تویەنیم ئەو ئاوازەوەشیوەیگ جوان و رەنگین بژنەفیم و جوور کاردانەوەیگیش بوود ئەرا وەرەونوابردن وڵاتەگەمان و ئەگەریش ئاوازەگەناخوەش و بیتام بوود، ئەوەبیگومان ئازار و نارەحەتی دیرێد.

بایەد کەرکووک بخریەیدە دەس کورد

عارف قوربانی

هویچ وەختیگ ئیچنە هویرەو نەکردمە کورد لەوە قانجاز بکا ك کەرکووك بکادە کارت فشار لە کیشمەکیشەیل سیاسی وەل عەرەب، ك لەشوون پرۆسەی ئازادی عراق و هاتنەوەی کورد ئەرا شارەگەی لەوەر ئەوەك وەپلەی یەکەم ئاسایش و ئدارەی کەرکووك کەفتە دەس کوردو کۆنترۆڵ ئیرادەی کەرکووکیش کەفتە لای کورد ك وە ئاسانی تویەنستیاد لەچەن ساڵ گوزەیشتە کەرکووك جوور کارت فشار لە کیشمەکیشەیل ناونی بەغداو هەرێم باریدە کار، وەلی نازگی بار کەرکووك و خوەشەویسیی لەلای کورد ئیچنە خواست خوەی لەی بازیە دویر بگرید.
یە بایەس بوی تا چارەسەر بنەرەتی کێشەیل کەرکووك وە خەت قرمز دابنریاتاد و رێ نەدریاتاد کەرکووك لەو کیشمەکیشە باریەیدە کار، وەلی ئەیە هەوەجەیگ بوی ك ئیرادەی کەرکووك لەدەس کورد بویاتاد، چوینکە وەختی ئیرادەی کەرکووك لەدەس کورد دەرچی دی ئەو هاوکیشە ئاڵشت بوودو نەیارەیلمان کەرکووك جوور کارت دژ ئیمە تیەرنەی کار.
هەرچەنی مەردمانیگ شایەت بویشن چە لە مەسەلەگە ئاڵشت بویەو نەزانن ك ئیسە ئیرادەی کەرکووك وەدەس کوردەو نییە، وەلی لەوەر ئەوەك وەریەوبردن کەرکووك لەلای کورد بوی و هەر لەوەر ئەوەیش چەن ساڵیگ بەغدا پشت کردە کەرکووك و ئیچنە زانست ك وە سیاسەت فەراموشکردن شکەست وە ئدارەی کورد ئەیەرێد لە کەرکووك، وەلی دویای ئەوەك لە کەرکووك برێگ لە بەشەیل کورد کەمەو کریا ئەرا تورکمان، دی بەغدا وەگشت قورساییگەو تەرکیز خستە بان کەرکووك و نوری مالکی وە ئاسانی کارت کەرکووك لەدەس کورد دەرکردو خستەی ژێردەس خوەی.
یەیش لەشوون سەختەوبوین کیشەیل ناونی بەغداو هەرێم و جیاوازی دیدو ئەرای چوین و هەڵوێست هێزەیل سیاسی کورد لەو کێشەیلەو کردن کەرکووك وە کارت فشار دژ هەرێم، ئەوە بوی مالکی لە هاتنی ئەرا کەرکووك کلیل ئیرادەی کەرکووك وەل خوەیا بردەو ئەرا بەغداو دی لەو رووژەو تائیسە گەمەکردنی وە کارت کەرکووك روی لە زیایبوین کردگە.
ئەوە بوی دەسکریا کۆنترۆڵکردن تەیارەخانەی شارەگەو دروسکردن فەرماندەیی ئۆپەراسیۆنەیل دجلەو کارەیل تر لەو شارەو نەخش کورد لەتی کزەو کرد.
لەیرە وەرپرسیاریەتی نەتەوەیی و نیشتمانی ئیچن ئەخوازێد ك کورد هەڵەپەڵە پلان ئەرا ئەوە دابنەێد ئیرادەی کەرکووك بارێدەو ئەرا دەس کورد، یەیش وە ئەوەك لەدەیشت کەرکووك هێز سیاسی سەربازی بارێدە کار و دەس بکادە ئاڵشتکاری وەرپرسەیل سیاسی و ئداری لەناو خود کەرکووك و ئەو شارە بدریەیدە دەس کەسەیلیگ دویر نەون لە ئەجندای کوردی لەوەر خاتر چارەسەر کەرکووك.

کورد لەئایندەی رووژهەڵات ناوراس

شادمان مەلا حەسەن

لەماوەی دەیان ساڵ گوزەیشتەی مێژووی سیاسی رووژهەڵات ناوراس ئارامی تەواویگ لەبان ئاست قویل و دویر لەهەڕەشە نەچەسپیە. چوینکەلەبنەرەتەو نەخشەی رووژهەڵات ناوراس لەشوون جەنگ جەهانی یەکەم (١٩١٤_١٩١٨) لەبان دەس هەردو گەورادەوڵەت ئستعماری بەریتانیا و فەرەنسا وەشێوەیگ نادادپەروەرانەو نایەکسان و نەگونجیاگ بەشەوکریا.

غەدرکردن لەکورد.

لەی بەشەوکردن رووژهەڵات ناوراسە هویچ مللەتێگ چەنە کورد غەدر لەلێ نەکریا. چوینکەکورد نەك هەر دەوڵەتێگ نەتەوەیی نەویەبەشێ، تەنانەت خاکەگەیشی کریا چوار پەنج بەش و هەر بەشیگی خریا ناو چوارگووشەی جوگرافیای وڵاتێگ. ئەووەختە هەرچەن، چەن جمشتو راپەرین برگ برگ دژ وەی پرۆژە وجوود داشت، وەلێ هویچ کام لەی جمشتەیلەو سەرکردەیل ئەو وەختە لەئاست پیلانەیل ئەرا کورد نەوین. لەوەرانوەریش ئەو وڵاتەیلە ککوردستان لەبانیان بەشەوکریا هویچ کامیان وڵات دیموکراسی و یەکسان خواز نەوین وەرانوەر وەتاك کورد، ئەرا ئەوەگ تاك کورد هس وەدڵنیایی و ئاسوودەیی و هەق جوور یەکێ بکا وەل نەتەوەی سەردەس. وەیخاترە ئی چەوسیانەبویەهۆکار گەورایگ و وەردەوام یاخیبوین و سەرکیشی کورد وەرانوەر وەدەوڵەتەیل داگیرکەر ئەرا سەنن هەق رەوای خوەی یا وەرگریکردن لەوجوود و مافەیل خوەی. هەر یەیش ئیچنەکردگە لەماوەی دەیان ساڵ گوزەیشتە کێشەی کورد لەشوون کێشەی فەڵەستین گەرم و گورترین کێشەی رووژهەڵات ناوراس بویە. هەرچەن وەئاراستەی هویچ چارەسەریگ گونجیاگ نەچیە .

کورد هێزێگ کاریگەر رویداگەیل .

وەلێ ئیسە بویەسە گەرمترین کێشەی ناوچەگە. لەکوردستان عێراق تا رادەی فرەیگ کێشەی کورد وەرەو چارەسەر وەختی چییە، ئەو چارەسەرە ککورد خوەی هەڵیوژانگە. لەپارچەیل تریش ململانیەگە دیرێ گەرمەو بوودو وەئاراستەی رویداگ گەورایگچوود هاوتەریب وەل ئەو شەپۆلئاڵشتکاریە ك رووژهەڵات ناوراس گردیەسەوەر. گشت ئاماژەگان شایەتی ئەرا ئەوە دەن ك رووژهەڵات ناوراس وەرەو وەرچەرخان گەورایگو بنەرەتی چوود و شایەد لەکووتایی نەخشەی سیاسی و جوگرافی ناوچەگەیش ئاڵشتەو بوود و جارێگ تر لەبان چەن بنەمایگ نەتەوەیی و ئاینی و مەزهەبی بەشەو بکریەێد. لەهەر جویلەو وەیەکادایانێگ لەرووژهەڵات ناوراس هێز کوردی بوودەبەشێگ لەململانییەگان ناوچەگەو کاریگەری فرەیگ دیرێد وەئاراستەی خواست ئەو لایەنە کەخوازێ دووارە نەخشەی ناوچەگەئاڵشت بکا لەوەر چەن هۆکارێگ لەوانە:

١- کورد خاون جوگرافیایگ فراوان ناوچەی ململانییەگەس و رۆڵ دیاریگ لەیەکلاوەکردن رکابەریەگە دیرێ .

٢- کورد خاون شومارەیگ فرەی نیشتەجایەیلە. جیاواز لەسەردەم جەنگ جەهانی یەکەم (١٩١٤_١٩١٨).

٣- کورد خاون هێز گەورا و چالاك سیاسی و ناسیۆنالیستی خاون دامەزریاگ پر لەکەسەیل وەئەگای سیاسەت تازەی جەهانن .

٤- ئەزموون هەرێم کوردستان ئەرا رووژئاوا ئەرێنیە، چوینکەهویچ توندرەویگ ئاینی و نەتەوەیی ئەوتۆ لەتی نییە کبویدە مایەی چەوسیان پێکهاتەیگ .

٥- هەرێم کوردستان جوور هێزێگ خاون کەسایەتی سیاسی و ئابووری و جوگرافی و سەربازی بویەسە خاڵ لەلیەودەرچین و پشتگیر ئەرا بەشەیل تر ککەفنەبازنەی رویداگەیل .

٦- فرەتر هێز سیاسی و سەربازی کورد لەگشت بەشەیل کوردستان زیاتر ئەو هێزەیلەنە کوەهێز نەتەوەیی و دیموکراسی خواز و عەلمانی ناسریانە وەیخاترە رووژئاوا گرنگی فرەیگ ئەیادەپی .

وەیخاترە ئی هۆکارەیلە و چەنەها هۆکار تر ئیچنەئەکا لەئایندەی رووژهەڵات ناوراس کورد کاراکتەرێگ دیار و وهێز خاون جویلەی دووارە کیشان نەخشەسیاسی و جوگرافیەگەی بوود. چوینکەئەزموون دەیان ساڵ گوزەیشتە ئەوە ئسبات کرد ك بێ بەش کردن کورد لەماف و داخوازیەیل هۆکارێگ گەورای نائارامی و ناسەقامگیری رووژهەڵات ناوراس بویە .

کورد لەرووژئاوا ناسریاگە.

هەمیش بیس ساڵ گوزەیشتەلەمێژوو کورد و رووژئاوا ئیچنەکرد کورد خاستر بناسن و شارەزای بوون و ئەوەیش ئەرایان ئسبات بوی کشایەد کورد خاسترین رەگەز بوون ئەرا دیموکراتیزەکردن و سەقامگیری رووژهەڵات ناوراس، وەو ئەزموونە ك پەیرەوی لەلێ ئەکریەێد. لەلایگ تریشەو گیربوین بەرژەوەندی فرە لەکۆمپانیا خاون کاریگەریەگان لەبان سیاسەت جەهانی لەهەرێم کوردستان. وەلەیەکەودابنمان ئەرا گشت لایەنەیل ئاراستەی رەوت رویداگەیل رووژهەڵات ناوراس، کوردستان و کورد بوونەدو فاکتەر گرنگ ئارامی و ئاسایش ناوچەگە. ئی جارە کورد لەهەر جوورە بەشەوکردنێگ بێ بەش بکریەێ ئەووەدڵنیاییەو قەیران ناوچەگەئاڵۆزتر و خویناوی ترەو بوود و هەرگز ئارامیوەخوەیەو نیەوینێ. وەیخاترە وەهویچ شێوەیگ باوەر ناکریەێ هێزە خاوەن نفوزەگان کرووژهەڵاتیان ئەکەفێدە دەس لایەن کوردی فەراموش بکەن و نەکەنەی لایەنێگ سەرەکی چارەسەر کێشەگان. وەیخاترە بایەد کوردیش لەئامادەباشی ئاڵشتکاری بوود و رۆڵ گرنگ بوینێ وەبێ ئەووەگ زامن مافەیل خوەی بکا نەدیێدە تەرەفدار یا قورسکەر تای تەرازوی هێز لەناوچەگە .

ئایا لوڕەیل کوردن؟

ئا : جەواد کازم

لوڕ ناو ئێڵ گەورایگە ك لە شوونەیل جیاجیای ڕووژهەڵات و باشوور کوردستان و ئیران وعراق ئیسە بڵاوەو بوینەو بنەچەیان هامیتەیگە لە پاشمەنەی ئیلامیەیل و لولویەیل و کاشیەیل و گوتیەیل، ئەویش وەگورەی ئەو شوونەوارەیل مێژوو‌ییە ك لە میلکان ئی ئێڵە پەیا کریانە.

وەگورەی سەرچەوەیل مێژوویی بنەمای ناوەگەیان لە شوونیگەو گیریاگە ك وەپی وتیان (لوڕ) ئی ناوچە کەفێدە نزیك وانڕود؛ یا لە بیاوانیگ گیریاگە ك ناوی لوڕ بویەو کەفێدە باکوور شار دزفول. وەدریژی رووژگار ئی نەتەوە وەخاتر مەمەرەیل جووراوجوور لەو دو شوونە کووچ کردنەو لە شوونەیل تازە نیشتەجا بوینەو ناو لوڕ بریاگەسە پایان. ژمارەیگ لە رووژهەڵاتناسەیل و تویژەرەیل ئاماژە کردنەسە ئەو دو شوونە لە بارودوخ و شێوەیل جیاوازیگ. لەوانەیش:

موعینەدین نەتەنزی ئویشێد: لە ولایەت مانڕود ئاواییگ هەس وەپی ئویشن کریت ك کەفێدە دوولێگ وەناو لوك و لەی دوولە شوونیگ هەس ئویشنە پی لوڕ؛ ئمجا لەوەر ئەوە ئی ئێلە ناوی لەو شوونەوە گیریاس.

★کی ئسترانج ئویشێد: سەرزەمینیگ ك کەفێدە باکوور دزفول، بەش رووژهەڵاتەگەی لە سەرەتای سەدەیل ناوراس وەبیاوان لوڕ ومەردمەگەی وە (ئێلا لوڕ) ناسریانەو دویاخر بوینەسە دو بەشەو، لوڕ بویچگ و لوڕ گەورا.

★حەمدوڵڵا مستەوفی ئویشێد: ناو لوڕ لە ئاواییگ وەناو کورد گیریاگە ك لە هەرێم مانڕود هەڵکەفتگەو دوولێگ لەی هەرێمە هەس ك وە شێوەزار لوری وەپی ئویشن: مانڕود و لەناو ئەو دوولە شوونیگ هەس وەپی ئویشن لوڕ و ناو ئێل لوڕ لەی شوونەوە گیریاگە.

ئویشێد: جوگرافی و مێژووناسەیل لە سەدەی سێیەم کووچی باس شاریگ وەناو لوڕ لە نزیك شار ئەندیمشك کردنە.

★ڤلادیمیر مینۆرسکی ئویشێد: خاوەن کتاو (تاریخ گزیدە) ناو لوڕ ئەرا شوونیگ وەناو لوڕ بەیدەو ك هالە نزیك مانڕود؛ شایەد مەمەر یا سەبەب یە شار لوڕ بوود ك جوگرافیاناسەیل عەرەب ناوی بردنەو هەمیش بیاوانەیل لوڕ لە باکوور دزفول هەڵکەفتگەو تائمڕوویش وەی ناوە ناسریاگە.

★ قازی ئەحمەد کوڕ غەفار کاشانی مەمەر ناوناین کورد و لوڕ ئەرا ئەو شوونە چوودەو ك وەپێ ئویشن: (کورد) و هالە هەرێم مانڕود و لە نزیك ئەو شوونە ئاواییگ هەس ك وەپی ئویشن لوڕ و لەوەر ئەوەگ نەتەوەیل نیشتەجای ئی ئاوایە لە مەردم رەسەنی بوینە، وەیخاترە ناویان لەو شوونە وەرگیریاگە.

★ راولینسۆن وەی جوورە وەسف ناوچەی لورکەێد و ئویشێد: ئی ناوچە لە وەخت خوەی وەگژوگیاو گوڵ داپووشیاگە، وەلی ئیسە بیاوان هشکیگە وەخاترئەوەگ ئاو لەتی نییەو لە شوونەوارەگانیەو دیارە ك لە سەردەمەیل کویەنە شوون نیشتەجابوین مەردم بویەو بیجگە ئەوەیش هەڵەت و وێرانەیل تایبەت وەی ئێلە لە ناوچەی ساڵح ئاباد هەس.

★ رووژهەڵاتناس رووسی چریکۆف ئاشکرایەو کردگە ك بیاوانەیل لوڕ لە ناوچەی ساڵح ئاباد هەڵکەفتگە؛ روژهەڵاتناس ئەڵمانی بارون دوبد ئویشێد: لەحاڵ حازر چەن گرووپ لە عەشرەت سەگوەند لە ناوچەی لوڕسان ژیەن.

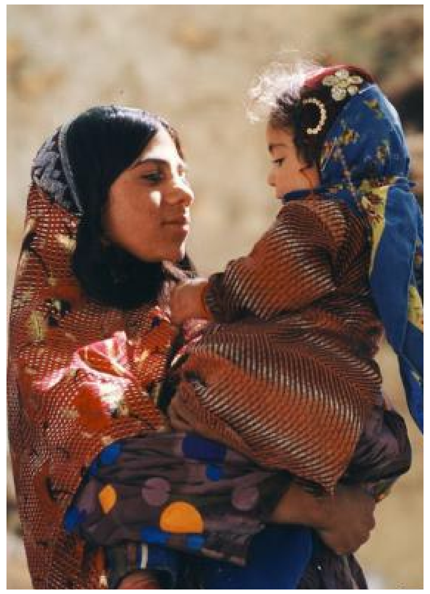

لە گشت ئی بەڵگەنامەیلە ك باسیان کردیم رەسیمنە ئی راسیە ك بنەچەی ناو لوڕ لە ناو شوونیگ وەی ناوە گیریاگەو لەباوەت ئەوەگ بنەچەیان کورد بوود فەرە لە مێژووناسەیل و رووژهەڵاتناسەیل لەبان ئی مەسەلە داکووکی کردنە لەوانەیش:

★ د. عەبدولحوسەین زەڕین کووب ئویشێد: لەك ولوڕ بەشیگن لە مللەت کورد.

★مەحەمەد ئەمین زەکی: لوڕەیل کوردن و لوڕستان کوردستانیە.

★ شێخ مەحەمەد مەردوخ: لوڕەیل کوردن.

★ ت فیروزان: لوڕەیل کوردن و زاراوەی لوری یەکیگ لە زاراوەیل کوردیە.

★ فریج: لوڕەیل لە گرنگترین ئێلەیل کوردن.

★مەحەمەد عەلی عەونی: لوڕەیل و شوانکارەیل و شولەیل بەشەیل سەرەکی نەتەوەی کوردن.

★کۆلۆنێل ستوارت: وەباوەر من کوردەیل و لوڕەیل بنەچەیان یەکیگە.

★گرووپیگ لە تویژەرەیل فەرەنسی: لوڕەیل و بەختیاریەیل لە قەومەیل نزیك کوردن.

★ ئنسکلۆپیدیای زانستەیل ئسلامی: لوڕەیل تایفەیگن لە کورد.

★ عەباس عەزاوی: لوڕەیل بەشیگ لە کوردەیل فەیلین.

★ کەلیموڵڵا تەوەحودی: لوڕەیل بەشیگ لە کوردەیلن و لوڕ و بەختیارییش دو ئێل کوردن.

★سیروس پەرهام: لوڕەیل لە کوردەیلن.

★ مەسعودی لە (التنبیه والاشراف): لوڕەیل لە جوملەی ئێلەیل کورد لە قەڵەمداگە.

★ رەشید باسمی: مەردم هەردو ناوچەی فارس و لوڕستان کوردن.

★ راولینسۆن: کوردەیل و لوڕەیل لەلایەن پسپۆڕەیل لەش لە شیوەی مادیەگانن.

★ بونیفاسیۆ فەرەنسی: لوڕەیل و بەختیاریەیل لە جوملەی عونسورەیل کوردین.

★ یاقوت حەمەوی: لوڕەیل قەومیگن لە کوردەیل و لوڕسان نیشتمان لوڕەیل هن کوردەیلە.

وەلەوەر چەوگردن فەرەیی ئەو کەسەیلە ك کوردبوین لوڕەیل سەلمانن‌ە، وەکوڵی ناو چەن کەسیگ تریان بەیمن لەوانەیش: ئستەخری و ریج و هنری فیلد و رسو و مالکولم و هاسل و بەدلیسی و جوانین و ئەحمەد پاشا و لوریە

كەی هس نەتەوایەتی لەلای کورد پەیا بوی؟

ئەحمەد ئەنوەر

نەتەوە یەکەم ناسنامەی هەر کەسیگە لە هەر وڵاتیگ لەبان ئی گووشەی زەویە، چوینکە راسەوخۆ تاریف رەگەزنامەی کەسەگە ئەکا وەبی ئەوەك زووانەگەی باریدە كار، مانای ئەوەسە هەر کەسیگ لە ئیمە لە هەر شوونیگ لە دەیشت جوگرافیای کوردستان ئەگەر وە زووان داڵگی خوەمانیش قسە نەکەیم و تەنیا گوزارش لە ناو نەتەوەگەمان بکەیم یەکسەر زانن ئیمە کوردیم و کوردستان وڵاتمانە.

وەلێ ئیمە لەیرە باس لەوە کەیم ك کەی هس نەتەوایەتی لەلای کورد پەیا بوی؟ ئایا مێژووی چوودەو ئەرا سەردەمیگ دیاریکریاگ؟ ئایا بەشبەشەوبوین خاك بویە هووکار پەیابوین هس نەتەوایەتی لەلای کورد؟ ئایا مەسەلەی سەرهەڵداین علمانیەت کاریگەری داشت لەبان هس نەتەوایەتی؟ جوواو ئی پرسیارەیلە لە مێژووی کورد پاك و ئاشکراس، نەتەوەی کورد وە دریژایی ژیانی دووس راسکانی نەیاشتگەو تا ساڵەیل جەنگ ناونی عوسمانی و سەفەوی پشتگیری لە هێز بیگانە کردگەو دەسەڵات ئەوە نەیاشتگە لە سەردەم تازە خاوەن خاك خوەی بوود.

بیگومان جوور ئەوەك مێژوونویس و شارەزایەیل ئاماژە وەپی کردنە، هویر نەتەوایەتی لە ئاکام مەسەلەی ئابووری و کوومەڵایەتیەو هاتگەو زایندەی فرە کویەنیگ نییە، چوینکە کوومەڵگای وەرجە سەدەیل ١٨ نەتەوەیی نەوینەو هس دینی ئەو وەختەیلە جموجویلدەر کوومەڵگا بویە، وەلێ وەل ئەوەیشا ئادەمیزاد مکوڕی و تونرەوی و خوەشەویسی ئەرا شارو مەملەکەت خوەی نیشانداگەو لەهەمان وەخت پابەند بویە وە مەسەلەی هووزایەتی و زووان خوەیەو.

لەیرە تویەنیم بویشیم نە شوورشەیل دینی نەیش شوورش کۆمونیستەیل ئەوەنە هویر لە مەسەلەی نەتەوایەتی نەکردنەو تەنیا هەوڵ و تەقلای سەرخستن هویرو باوەرەگەیان دانەو دویر بوینە لە نەتەوەگەری.

کورد لەهەر جەنگیگ ئسلامی هس دینی زیاتر بویە لەلای و هەر لەوەر ئەوەیش هەمیشە جەنگ دینی فەرز کردگەسە بان مەسەلەی نەتەوایەتی و لەوەر خاتر سەرخستن دین ئسلام هەمیشە چ وە خواست خوەی چ لەژێر کاریگەری فەتوای ئمپراتۆریەتەیل خوەی ختەسە کیشمەکیش وەرگریکردن لەئسلام و شمشێر لەوەر خاتر بەرزەوکردن دین بەرزەو کردگە، ك وەل ئەوەیشا دوینید تاریخ بیگانە گشت ئەو سەرکەفتنەیلە وەناو خوەیەو باس کردگەو کورد لەلی دویر خستگە!!

لەیرە ئەرامان دەرکەفێد ك هس نەتەوایەتی لەلای مللەت کورد دویای بەشەوکردن خاکەیلی وەرچەرخانیگ بوی ئەرا دەرخستن ئەو هویر نەتەوایەتیەو هەر لەوەر ئەوەیش بویە نیشانەیگ لە هویر وباوەر سەرکردەو ئامانج شوورشەیل و جیگیرەو کریا لە ئەقڵ و دەروین گشت تاکیگ کورد لە هەر چوار پاڕچەی کوردستان و هەر لەبان ئەو بنەمایشە هەوڵ ئازادکردن نیشتمان کورد دریەێد لەژێر دەس داگیرکارەیل.

لە لایەن مێژوویی و رویداگەیل و بەڵگەنامەیل زووانی و تویژینەوەیل فیلۆلۆژی، لەوەر ئەوەگ زووان نویسانن هەخامەنشی کویەنە زووان سریانی بویەو دویاخر وەزووان ئیلامی قسە کردنەو یەیش لەلایەن مێژووناسەیل باوەڕوەپیکریاگ جوور حەسەن پیرنیا پشتڕاس کریاگەسەو ك ئویشێد: جاران باوەڕ باو لێوا بویە ك زووان داریوش یەکم لە بان کوچگەیل بیستوین زووان میدیا بویە، لەوەختیگ ئەرامان ئاشکرا بویە ك زووانی ئیلامی بویە.

وەلەوەرچەو گردن ئەو راسیەیلە ئەرامان دەرکەفێد ك زووان ئمرووژی لوڕەیل لە بنەچە لە زووان ئیلامیەیل سەڕچەوە گردگە لەوەر ئەوەگ هەخامەنشیەیل زووانیان لەئەوان گردنە؛ وەراسی ئی ئدعای لوڕەیلە تەنیا زەرەد وەپییان رەسنێد و هویچ سوودیگ ئەرایان نەیرێ و وەیجوورە زانایەیل نەسەبناسی و زووان و مێژوو خستگەسە دودڵی و رارا ئەرا سابت کردن بنەچەیان. ئمجا لە شوون تویژینەوەیل و دپیەکەوکردنەیل زانستی وەردەوام و وەگورەی بەڵگەنامەیل ئەو ئدعای لوڕەیلە خستنە دروو و ئەرایان سابت بوێ ك بنەچەو ئەساس لوڕەیل وەشیوەی لێبڕاوانە لە نەتەوەی کوردە.

وبروان و سەدیقزادە و دیاکیف و محەمەد مورتەزایی و ئەحمەد نەفیسی و قائد زەنگەنە و هوتوم وسیندکر. وەل ئی هەمگەیشە لوڕەیل دگان نیەنەنە کوردبوین خوەیان و نکوڵی و حاشا لەی راسیە لە باوەت بنەچەیان کەن و خوەیان جیا لەکورد و وە فارس و تورك وعەرەب زانن و بانگەشەی ئەوە کەن ك بنەچەی ئیرانیەیل ئاریەو مکوڕن لە بان یەك زووانەگەیان فارسیە. ئەویش وەخاتر ئەوەگ خوەیان وەکویەنەترین مەردم ئیران زانن و خوەیان وە یەکمین مەردم نیشتەجای ئیران تیەرنە حەساو ك ئەوەیش بانگەشەی بێ بنەوایگەو هویچ بەڵگەیگ مێژوویی و شوونەواری و ئینتەربۆلۆجی نەیرێ. ئیمەیش لەیرە توایم بێ بنەوایی ئەو بانگەشە ئاشکرا بکەیم و ئەرا ئی کارە قسەگان پرۆفیسۆر جۆرج کامرۆن ئەرادان نەقڵ کەیم ك ئویشێد: گشت مەردم ئیران لە سەردەمەیل کویەنە لە یەك نەتەوە بوینەو هەمیش رەشید یاسمی و جەعفەر خیتال ئویشن: کوردەیل یەکمین نەتەوە بوینە ك هاتنە ئەرا ئیران و لە ناوچەیل زاگرۆس نیشتەجا بوینەو مەسعودی داکووکی کەێد ك ئەو سەردەمە زووانیان یەکیگ بویەو ئویشێد: زووان گشت مەردم ئیران لە سەردەمەیل کویەنە یەکیگ بویەو هویچ جیاوازییگ لە ناونییان نەویە، مەگەر لە بڕێگ فۆنەتیکەیل و یەك پادشا فەرمانڕەواییان کردگە.

(شێخ مەڕدوخ)یش داکووکی کەێد ك ئەو زووانە ك گشت مەردم ئیران وەپی قسە کردنە زووان کوردی بویەو ئویشێد: زووان کوردی لە سەرتاسەر ئیران رەواج داشتگە تا سەردەم ئسکەندەر مەقدونی؛ وەلێ ئاریەیل هەر لە بنەچە کوردن، ئەویش وەپشت بەسان وە ڕای د. عەبدولحوسەین زەڕین کووب ك ئویشێد ئاریەیل کوردن.

کوردەیل لە کویەنەترین مەردم نیشتەجای ئیرانن. ئەویش وە باوەڕ ژمارەی فەرەیگ لە مێژووناسەیل لەوانەیش ئیرەج ئەفشار سیستانی ك ئویشێد: کوردەیل گرنگترین وکویەنەترین نەتەوەیل ئاریایین ك لە ئیران نیشتەجا بوینە.

سەرهەڵداین ئمپراتوری هەخامەنشی ئەخمینی لە نیمەی سەدەی هەفتم وەرجلە زایین لە وەختیگ بوی ك یەکمین سەرهەڵداین مێژوو لوڕەیل لە سەدەی پەنجم زایینی ئەنجام گرد و یەیش وەشیوەی ئاسایی و لۆژیکییگ سەلمنێد ك بنەچەی لوڕەیل کوردە؛ لەوەر ئەوەگ کورد وەرجلە نەتەوەیل تر لە سەرزەمین ئیران نیشتەجا بوینە. وەلێ ئەگەر لوڕەیل خوەیان بویشن لە بنەڕەت زووانەگەیان لە زووان فارسی سەڕچەوە گردگە و دویاخر لە لە جوملەی زووانەیل ناوچەیل باشوور رووژئاوای ئیران هەڵکەفتگ لە ناوچەی پارس کویەنە جیاوە بویەو هویچ پەیوەندییگ وەل زووان کوردی ئمرووژە لە ناوچەیل باکوور خوەرئاوای ئیران و هەڵکەفتگ لە بازنەی ناوچەی کویەنەی ماد نەیرێ؛ ئەوە ئدعای ناڕاسیگە

ناوچەیل کورد فەیلی فەراموشکریاگ چەوەڕێ لەیەکەوداینە

محەمەد عەلی سەماوی

چشت رەینیگە شوونەوار بیبەشی نەمینێد و چارەسەر کێشەی روڵەیل ستەمدیدەی مللەت بخریەیێدە پای وژدان، دیمەنیگە لە دیمەنەیل دیمۆکراسی و گامیگ دروس ژیاریە ك هاووڵاتی دڵنیایی لەلای پەیا بوودو دەسەڵاتیش رێرەو یاساو دەستوور بگرێدە وەر لەهەنای گشت پێکهاتەیگ وەبی دوچەوەکی، ئیمەیش درووە نیەیم ئەگەر بویشیم پێکهاتەی کوردەیل فەیلی لەگشت پێکهاتەیل تر تویش ستەم و زەفتکردن هەقەیلیان هاتن و ساڵەیل فرەیگ تام کووچکردن و دویرەوخستن و دەرکردن و زەفتکردن ماڵ و دارایی کردن و گشت ئەو بەڵگەیلیانە ك شایەتی لەبان هاووڵاتیبوین و ناسەنامەیان دا لەلیان سەنریاوە. وەلی ئیسە دویای وەسەرچگن دە ساڵ لەبان ئاڵشتکاری لە ٩/ ٤/ ٢٠٠٣، دەسەڵات هەڵوژریاگ تا رادەیگ قەرەبوو خێزانەیل وە زوور دەرکریاگ کورد فەیلی کرد و بڕیاریش لەبان لاوردن ئەو ستەم و هاوردنەوەی هەقەیلیانە وە گوورەی توانا لەبانیان دەرکرد، وەلی هەمیشە ئارەزوومەندن ك لەڕوی باوەتیانەوە لەلایەن دەسەڵاتەو تەماشای کێشەگەیان بکریەیێدو نەخش ئەوسایان باریەیێدەو ك داروەدەسەی رژیم وەرین وە نارەوا لەلیان زەفتی کردو زەفت گشت شوونەیل بازرگانی و موڵکەیلیان کردو لەجیای ئەو ستەمکاریە قەرەبوو بکریەن.

وەل ئەوەیشا وەزارەت کووچ و کووچ وەپیکریاگەیل ئاشکرای ئەوە کرد ك شیەوکردنیگ تەواو لەی لایەنەو کردگەو پێشکەشی کردگەسە ئەمینداریەتی گشتی ئەنجوومەن وەزیرەیل و یەیش پەیوەسە وە ئاوەدانکردن و خاسەوکردن ئەو ناوچەیلە ك کوردەیل فەیلی لەتیان نیشتنە، هەر هەمان شیەوکردن جەخت لەبان خواست چارەسەرکردن کێشەیلیان کردگە.

بایەد یەیش لە هویرەو نەوەیم ك ساڵ گوزەیشتە کۆنگرەی پیەڵ پەیوەندی ساز کریا لە ستۆکهۆڵم پایتەخت سوید، ك دیندار نەجمان دۆسکی وەزیر کووچ و کووچ وەپیکریاگەیل وەل شاندیگ لە کوردەیل فەیلی باس لە ئاکام و رێنمایەیل ئەو کۆنگرە کردو لەوانەیش هەڵەپەڵەکردن لە چارەسەر کێشەیل ناسنامەو دامەزرانن لیژنەیگ لەوەر داین ناسنامەی عراقی وە ئەوانەك نەیرنەی.

جی باسە، کوردەیل فەیلی هەر لەسەردەم ئەحمەد حەسەن بەکر سەرۆك کومار وەرین عراق تویش کووچ وەپیکردن هاتن لەساڵەیل ١٩٧٠- ١٩٧٥و لەشوون ئەوەیش لەسەردەم فەرمانڕەوایی سەدام حوسێن لە ١٩٨٠ دەسکریا دەرکردن کوردەیل فەیلی وە مەهانەی تەبەعیەی ئیرانی، یەیش بیجگە کوشتن هەزاران لەلیان و زندانیکردن و بردن موڵکەیلیان وەتایبەت زەفتکردن دارایی و ماڵ و موڵکەیل دەوڵەمەنەیلیان.

کوردەیل فەیلی مەردم رەسەن عراقن و لەشوونەیل جیاجیایگ نیشتەجی بوینە لەعراق جوور جەلەولاو خانەقین و مەنەلی لە باکوور تا ناوچەی عەلی غەربی باشوور و ناوچەیل بەدرەو جەسان و کووت و ناوچەیل تر.

بەشیگ تر لە کوردەیل فەیلی نیشتەجی ناوچەیل جیاجیان لە بەغدای پایتەخت جوور حەیولئەکرادو باب شێخ و سەدریەو دەهانەو شۆرجەو کفاح و جەمیلەو بەیاع و عتێفیەو کازمیەو حوڕیەو جادەی فلستین.

کوردەیل فەیلی تویش لەناوبردن وەجەم(جینۆساید)هاتن و دادگای باڵای دامەزریاگ یەکەم تاوانەیلیش لە ٢٩ تەشرین دویەم ساڵ گوزەیشتە ئەو تاوانەیلە ك دەرهەق کوردەیل فەیلی ئەنجام دریا وە لەناوبردن وەجەم دا قەڵەم ك یەیش کردەوەو گام خاسیگ بوی و دادگەری لەتی کریا دی، ك یەیش مانای دڵنیاییە ئەرا ئی پێکهاتە، هەر لەوەر ئەوەیش چەوەڕێ کەیم وەزارەت و دەزگایەیل تر پەیوەندیدار بیجگە رێکخریاگەیل کوومەڵگای مەدەنی هەمان ڕێ پڕ مروەت بگرنە وەر، ك یەیش هەق رەوایگە ئەرا کوردەیل فەیلی.

غوربەت فەیلیەیل لە دەیشت و ناوخوەی عراق

موئەیەد فەیلی

ئەرا ماوەی ساڵەیل دویرو دریژیگ کوردەیل فەیلی تویش ستەم و چەوسیان هاتن لەلایەن رژیم دیکتاتۆری گوور وە گوور، ئاکام ئی ستەمیشە ئەوە بوی ک وە زوور و بی بەزەیی دەرکریان ئەرا دەیشت عراق و ئەرا مەرزەیل ناونی عراق و ئیران تا تویش چارەنویس نادیاریان بان و رژیمیش وەچەو خوەی ئی هەمگە ژن ومناڵ و گەوراو پیرەیلە دی ک رێ نادیار گرتنەوەر.زوورم ئەو خێزانەیل کووچ وەپیکریاگە تویەنستن بنیات ژیان تازەیگ بنەن و لە ئیران جیگیر بوون ئەرا ئەوەك وەردەوامی بیەنە ژیان و لەترس و دڵەراوەکی قورتار بوورن و کەس قاپیەیلیان نەکوتێد، وەل ئەوەیشا برێگ تر لە خێزانەیل فەیلی وەرجە رژیم رمیاگ لە عراق دەرچین ئەرا ولاتەیل جیاجیای دونیا وەرجە ئەوەك دەس رژیم سەدام وەپیان برەسێد، دی وە هەر حاڵ ئی خێزانەیلە شوونەیلیگ پڕ لە سەقامگیری و ئاسایش دینەو ئەرا لەنوو دامەزرانن ژیانیان لەژێر چەودیری ئەو دەوڵەتەیلە.

برێگ کەم لە خێزانەیل فەیلی مەندنەوەو دەرنەکریان ئەرا ئێران لەوەر هەر هووکاریگ بوی، یا شایەت رژیم بەعس مەترسی لەلیان نەیاشت و هەر لەوەر ئەوەیش هیشتەیان، وەلی لەژێر چەودیری فرە تونیگ بوین، ك ئەیانەیش زەرەدمەن فرەیگ بوین و ناسنامەیان لەلیان سەنریاوەو خریانە زندان، دی ئەو خێزانەیلە توانای دەرچگن نەیاشتن لەعراق لەوەر فەقیری و کەمدەسی و نەیاشتن بەڵگەی فەرمی و هووکارەیل تر، هەر لەوەر ئەوەیش خریانە ژێر چەودیری و ناهمی کریان لە کەمترین هەقەیلیان و لەهەمان وەخت رژیم بەعسیش وە چەو کینەتەو تەماشایان کردیادو خراوترین مامڵەیگ وەلیانا کرد، دی کارەسات لەورە بوی ك ئەو بار سەختە ساڵیگ و دووان نەوی، بەڵکوو تا رمیان رژیم بەعس هەر دریژە داشت و چەنەها بەدبەختی و ماڵویرانی کیشان لەو ماوەو هەمیشە ترس لەدڵ بوین و شەوانە تێر نەخەفتیان و رووژیش چەورێ دەرچگن رووڵەیلیان کردیان لە زندانەیل.ئیسەیش دویای وەسەرچگن زیاتر لە ٩ ساڵ لەبان رمیان رژیم ستەمکار، حکوومەت هەڵوژریاگ قەرەبوو ئەو خێزانەیل دەرکریاگ فەیلیە کرد و چەن یاسایگ دەرهەقیان دەرکرد لەباوەت هەقەیل زەفتکریاگیان وە گوورەی توانا، وەلی لەیرە پرسیاریگ هەس ك ئایا حکوومەت قەرەبوو ئەو خێزانەیلە کرد ك لەعراق مەندنەوەو گشت ماڵ و موڵکەیلیان لەلیان زەفت کریا؟ یەیش لەوەختیگ ك ئەو خێزانەیلە وە چەو ئومید و خوەشاڵیەو تەماشای ئایندەی رووشن عراق کەن وە جووریگ ك خوەشی و بەختەوەری لە دڵ بکاڵێد.

هەرێم کوردەیل فەیلی لەناونی خەیاڵ و ئارەزووو

ئسرا شاواز

گشت ئادەمیزادیگ ئومید و ئارەزوو دیرێد، ئنجا هەرچەنی ئومید و ئارەزووەیل گەورایگ داشتیم و هەرچەنی خوەشی چییە دڵمان و لەگشت وەختیگ ئومید نەوریمن و پیشبینی کردیایم ك ئارەزووەیلمان نزیکەو بویەو هویرەیل فرەیگ هاتیادە خەیاڵمان و پرسیار لە خوەمان کردیایم ك ئایا چشتیگ هەس وەناو ئارەزووەیل راسکانی و خەیاڵی جوور ئارەزوو لەخەوهەڵسیان، وەلی وەل ئەوەیشا وتیایم یە تەنیا خەویگەو لەئارەزوویگ زیاتر تاریفی ناکەیم.

یەکیگ لە کەس وکارەیلم باس خەویگ خوەی ئەرام کرد و وت: دیمەسە خەو کوردەیل فەیلی بوینەسە خاوەن هەرێم و لە ئایندەیش و لەرووژەیل نزیکیگ دەوڵەت سەروەخوەی پەیا بوود جوور ئەوەك لەبارەی هەرێم شیعە ژنەفیم.

وەباوەڕم لەوەختیگ لەخەو هەڵساگە یا خوەشی کردگە، ك یەیش ئارەزوو گشت کوردیگە وە شیوەی گشتی ك هەرێم کوردستان عراق دیریم و گشت روخسارەیل دەوڵەتبوین وەپیەو دیارەو تەنیا ئاشکراکردنی مەندگە، یا جوور ئەڵڵاجەوی زانستەسەی ك چوین کوردەیل فەیلی بوونە خاوەن هەرێم و دوڵەت سەروەخوەی ك تائیسە هویچ هەقیگیان وەرنەگرتنەو هێمان وەردەوام گەردنە ناو دەزگایەیل ئەرا وەرێخستن کارەیلیان و لەوەختیگیش خوازیارن ناسنامە دەربکەن ك یەکیگە لە هەقەیل خوەیان و هەقەیل گشت ئادەمیزادیگ لەگشت ولاتەیل جەهان، وەلی وەختی بویشید کورد فەیلیم دی هەواڵەد کەن ئەرا نۆهەم چوارەم لە بەش ناسنامەی بیگانە لە دەزگای ناسنامەی گشتی و جوور بیگانە مامڵە وەلدا کەن لەی ولاتە ك کوردەیل فەیلی رووژگار فرەیگ لەتی ستوین و بڕبڕەی ئابووری بوینە.

وەل ئەوەیشا هەرچەنی وەرپرسەیل حاشا لەی هەقەیلە کەن، وەلی کوردەیل فەیلی هێمان بنەرەت ئی ولاتەنەو هێمان هەر چەوەرێ دەنگ کوردەیل فەیلی کەن لە وەخت هەڵوژاردنەیل، ك یەیش نیشانەی بەڵگەداریگە ئەرا ئەوەك وەرپرسەیل مەحاڵە بتویەنن واز لەلیان بارن ك هەرچەنی وەچەو کینەتیشەو تەماشای کورد فەیلی کریەێد.

ئمجا مەبەسم ئەرا رووڵەیل کورد فەیلی ئەوەسە ك بتویەنیم وەیەکەو شورشیگ بەرپا بکەیم و جەنگ جەهانی سێیم باریمنە وجوود تا گشت هەقەیل زەفتکریاگمان لەتی وەرگریم، چوینکە ساڵەیل فرەیگ تیەڵی رووژگار کیشایم، یا ئەوەسە هەر لەناو خەیاڵ و خەوەیلد بمینیدو لەخەو هەڵسید و پرسیار لە خوەد و مناڵ و کەسەیل دەوروەرد بکەید و بویشید: ئایا رووژیگ ئەیەید خەوەیلمان بوودە راسی و ئارەزووەیلمان بانە دی، یا وەردەوام لەی خەیاڵە ژیەیم و دویرە لە راسی؟

ئایا ئەگەر لە جیوەجیبوین ئارەزووەگەد شکەست هاوردید، هویر لەوە کەید جاریگ تر خەیاڵ نەکەیدو هویر لە جیوەجیبوین خەوەگەد نەکەید؟ یا ئەو ئومید و ئارەزووەیلە چشتیگە وەدەس خوەد نییە؟ ئمجا هەرچەنی خەو بوینید و ئارەزوو بکەید لەلای خوەدەو هویچ چشتیگ لەلی نیایدە دەسد ئەگەر هەوڵ نەیەید.

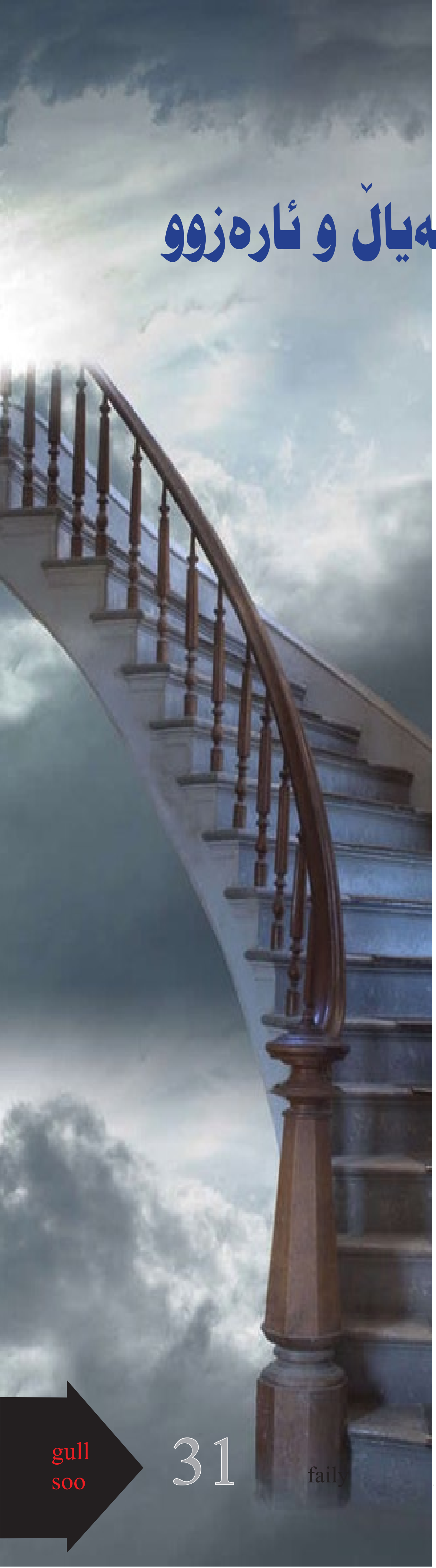

چوین نەف لە هاووڵاتیەیل ئاسایی وەربگریم جوور رووژنامەنویس؟

نەجات رۆستی

رووژنامەنویسی هاووڵاتیەیل(citizen journalism) جووریگ تازەی بوار رەساننە ك وەل پێشکەفتن تەکنۆلۆجی سەردەم گرنگی فرەیگ وەپی دریاگە لە وڵاتەیل پێشکەفتگ لەوەر دەسکەفتن هەواڵ گورج لەلایەن دەزگایەیل رەسانن دونیا وەتایبەت ئاژانسەیل ناودار ك گرنگی فرەیگ وەپیان دریاگە.

کارکردن لەی جوورە رووژنامەنویسیە لە هەر شوونیگ هاووڵاتی بوود تویەنێد نەخش یا دەور لەتی داشتوود، ئمجا فرەجار ئەو هاووڵاتییە ك ئەو کارە ئەکا خوەیشی نازانێ ئەوەك کردگەسەی چەنیگ گرنگ و پڕ ئەهمیەتە.

ئەو هاووڵاتیەیلە ك کەرەسەیل جوور کامێرای ڤیدیۆی ماڵ و فۆتۆگراف یا مۆبایل کامیرا ئەیەرنە کار ئەرا وێنەگردن رویداگیگ ك لەناکاو روی ئەیاد، شایەد لەو وەختە هویر رووژنامەنویسیگ یا وێنەگریگ شارەزا لەو شوونە نەود و رویداگەگەیش لەناکاو روی ئەیاد، ئمجا دوینید ئەو کەسەیلە هەر ئەرا خوەشی خوەیان وینەی ئەو رویداگە گرن و فرووشنەی رووژنامەو گۆڤارەیل، ك فرەجار وەخاتر ئەو وێنە دوینید رووژنامەگە زیاتر لەلی فرووشیەێد و لە رووژێگ چەن جاریگ لەچاپ دریەێد لەوەر زینگی هەواڵەگەو کاریگەری وێنەگە ك لەناو قوڵ ئەو رویداگە گیریاگە لەلایەن هاووڵاتیەیلەو.

جارجاریگیش هاووڵاتیەیل وێنەی رویداگەیل وەبێ پویل بەخشنە رووژنامەو گۆڤارەیل، تەنانەت کەناڵەیل تەلەفزیۆن و سایتەیل ئەنتەرنێتیش وە تایبەت ئەو رویداگەیلە ك پەیوەندی وە ژیان مەردمەو دیرن و مەترسی شیوان ئاسایش لەلی کەفێدەو بلاوەو کەن.

ئی کارەیل هاووڵاتیە ك وە کامێراو مۆبایل و هووکارەیل تر خوەیان ئەنجامی ئەیەن، فرەجاریش کێشە ئەرا دەزگایەیل رەسانن دروس کەن، لەوەر ئەوەك ئەو وێنەو فیلمەیلە ك گیریانە وەشیوەیگ سادە گیریانە یا توومار کریانە، وەو مانا ك وەشیوەی خاس و شارەزایی نەویە، وەلی لەوەر ئەوەك خود رویداگەگە گرنگەو زینگە و گرنگی فرەیگ دیرێد لە بوار رووژنامەنویسی، هەر لەوەر ئەوەیش ناچار بوون وەهەر جووریگ بوود ئەو وێنەو فیلمەیل ڤیدیۆیی گیریاگە بلاوەو بکەن.

فرەیگ لەو هاووڵاتیەیلە ك وێنەی رویداگەیل گرنگ گرن، وە نرخ فرەیگ فرووشنەی دەزگایەیل رەسانن، ئەرا نموونە: چەن هاووڵاتییگ لەوەخت پەلاماردایین تیرۆریستەیل ئەرا بان میترۆیەیل لەندەن لە تەمووز ٢٠٠٥ ك قورتاریان بوی لەو پەلامارە وە کامیرای مۆبایل چەن وێنەیگ ئەو تیرۆریستەیلەو لەو وەخت رویداگە گرتوین، ك لەو وەختیشە هویچ رووژنامەنویس و وێنەگریگ لە شوون ئەو رویداگە ئامادە نەوین و هاووڵاتیەیل ئەرك رووژنامەنویسی ئەنجامدان و دویاخریش ئەو وێنەیلە وە نرخ فرەیگ فرووشتنە کەناڵەیل رەسانن و پۆلیس ئەو وڵاتیشە تویەنست لەرێ ئەو وێنەیلە ك وە کامیرای هاووڵاتیەیل گیریا ئەنجامدەرەیل ئەو کار تیرۆریستیە بویننەو.

وەل ئەوەیشا دەزگایەیل ئاسایش لە وڵاتەیل خوەرئاوایش گرنگی فرەیگ ئەیەنە ئی جوورە رووژنامەنویسییگ و پەیوەندی بتەویگ وەخاتر کار رووژنامەنویسی هاووڵاتیەیل لەناونیان دروس بوود. لەکوردستانیش چەنەها دیمەن لەو جوورەیلە توومار کریەێد، وەلی دوینید کەناڵەیل رەسانن خوەمان ئەوقەرە وە گرنگ نازاننەی، ئەرا نموونە: لەوەخت گەشتکردن مەردم ئەرا هەوارگەیل و رویداگ کارەسات دڵەتەزن، فرەیگ لە هاووڵاتیەیل وە مۆبایل وێنە گرن، یا لەوەخت خنکیان یەکیگ لەئاو یا رویداگ هاتوچوو و رویداگەیل تر، وەلی جی داخە نووریەد هاووڵاتیەیلیش هەر ئەرا خوەیان هەڵیگرن و کوشننەوەی، ئمجا ئەگەر کەناڵەیل رەسانن ئەو وێنەیلە بلاوەو بکەن ئەرا هاووڵاتیەیل، ئەوە بیگومان بوودە هانداین ئەرا ئەو هاووڵاتیەیلە ك لەوەخت رویداگ وێنە گرن و تویەنن وەردەوام بوون لەبان ئی کارەیلە.

هەر لەوەر ئەوەیش بایەد رووژنامەنویس کورد گرنگی فرەیگ بیادە ئی بوارە، وەتایبەت تەلەفزیۆن و ئەوانەك لەبوار هەواڵسازی کار کەن، ك بایەد ئی جوورە وێنەیل گیریاگە بکەنە یەکیگ لەو دیکۆمێنتەیلە ك هەواڵەیلیان وەپی گرنگەو بوود، ئمجا یەیش قانجازیگ دولایەنی دیرێد هەم ئەرا رووژنامەنویس و دەزگا رەساننەگەی و هەم هاووڵاتیەیلیش نەف لەلی وەرگرن، چوینکە رووژنامەنویس هەواڵ تازەیگ کەفێدە دەسی و هاووڵاتییش شایەت برە پویل خاسیگ بکەفێدە دەسی ك چەنە پویل چەن مانگیگ کارکردنیان بوود.

جێگر سەرۆك كۆمپانیای شڵ:

وەبەرهاوردن لە كوردستان ئەنجام نایەیم..
وەی هەوڵیشە كووتایی وە سزانن غاز ئەیەریم

گوڵ سوو

لەشوون ئەوەك هەواڵ وجوود گفتوگوو لەناونی كۆمپانیای شڵ و هەرێم كوردستان بڵاوەو بوی وە ئامانج هاتنەناو كۆمپانیاگە ئەرا وەبەرهاوردن، (شەفەق نیوز) دیمانەیگ وەل مونیر بو عەزیز جێگر سەرۆك كۆمپانیاگە ئەرا كاروبار خوەرهەڵات ناوڕاس و باكوور ئەفریقیا سازكرد وە ئامانج وەدیكردن راسیەیل و دەسكەفتن زانیاری لەبان شێواز كار كۆمپانیاگە لە سەرچەوەی مەجنون نەفتی و پرۆژە غاز باشوور ئەرا وەبەرهاوردن غاز.

★ ئایا ئی هەواڵە راسە ك باس لە وجوود دانیشتن و گفتوگوو ناونی ئیوەو هەرێم كوردستان ئەكا ئەرا مەسەلەی وەبەرهاوردن لە كوردستان؟

بو عەزیز: ئی هەواڵە راس نییەو كۆمپانیای شڵ هویچ باسیگ وەل هەرێم كوردستان لەباوەت مەسەلەی وەبەرهاوردن نەفت و غاز نەكردگەو ئەگەر وەلای كەمەو كۆمپانیاگە مەیل ئی كارە بیاشتاد ئاشكرای كردیادو دویاخریش ئی مەسەلە هەر ئیچنە نادێ، بایەد لەشوون لەیەكەوداین فرەیگ ئەگەر كۆمپانیاگە رەسیە ئەو باوەرە ك رێك بكەفێد وەل هەرێم كوردستان یەكسەر ئاشكرای كردیاد.

★ راد چەس لەبان هەڕەشەگەی وەزارەت نەفت عراقی ك ئاماژەت وە كووتاییهاوردن رێككەفتن كۆمپانیاگە كرد لە باشوور عراق ئەگەر لە حاڵەتیگ وەل كوردستانا رێك بكەفێد؟

بو عەزیز: من وە هەڕەشە تاریفی ناكەم، حكوومەت عراقی دید تایبەت دیرێدو كۆمپانیاگەیش دید خوەی دیرێد، ئمجا ئەگەر كۆمپانیایگ بەرژەوەندی خوەی لە وەبەرهاوردن دیەو لەهەرێم كوردستان بیگومان بایەد مەسەلەگە لەیەكەو بیادو بزانێد كاریگەری حكوومەت عراقی چەس لەبان بەرژەوەندی كۆمپانیاگە لەباشوور عراق و دویاخریش مەسەلەگە مەسەلەیگ بازرگانیە، وەلی كۆمپانیاگە هویر لە وەبەرهاوردن لە كوردستان نەكردگە.

★ ئایا تویش گرفت هاتینە لە پرۆژەی پەرەداین وە سەرچەوەی مەجنون نەفتی؟

بو عەزیز: ئەگەر سەردانیگ شوونەگە بكەین چەودان كەفێدە دامەزریاگەیل تازە و كار وەردەوام، ك ئامانج قوناغ یەكەم ئەرا پەرەداین سەرچەوە نەفتیەگە لە رێككەفتنەگە ١٧٥ هەزار بەرمیل رووژانەس، وەلی گرفت ئەوەسە ك لویلەی بازرگانی یەكەم لەبان كۆمپانیای باشوور وجوود دیرێد ك ئمزا لەبان دروسكردن ئەو لویلە كردگە وەل بەلێندەرەیل ، وەلی ئەگەر لویلەگە تەواو نەود بەرهەم نەفت بەرزەو نادێ ئەرا ١٧٥ هەزار بەرمیل رووژانە.

★ ئایا دانەمەزرانن ئی لویلە كارەیلدان لە مەجنون وسنێ؟

بو عەزیز: بیگومان كارمان وسنێ، چوینكە ئەگەر ئی لویلە تەواو نەود مەحاڵە كووتایی وە قوناغ یەكەم باریەید و برەسێدە بەرهەم ١٧٥ هەزار بەرمیل رووژانە، هەر لەوەر ئەوەیش بایەد وەرجە بەرهەم نەفتەگە تەواو بكریەیێد.

★ لەباوەت پرۆژەی كووتاییهاوردن وە سزانن غاز تا كوورە رەسینە؟

بو عەزیز: دەس كردیمنە خاسەوكردن دامەزریاگەیل و سەندن دامەزریاگەیل تازەو لەباوەت غازیشەو ناتویەنیم رێژەیگ دیاری بكەیم، چوینكە گشت چشتیگ پەیوەسە وە بەرهەم نەفت، وەلی كاركردن لە مەیدان پرۆژەی غاز باشوور شیوەیگ جددی و فرەخاسیگ وەپیەو دیارەو نزیكەی ٣٠ ویستگەی غاز گرتگەسە خوەی لەناونی فراوانكردن و تازەكردنەوە.

★ئەو گامەیلە چە بوی ك نایەنەی لەوەر خاتر سزانن غاز لە هەوا؟

بو عەزیز: یەكەمین كار كۆمپانیای شڵ وە هاوكاری وەل میتسوبیشی وەبەرهاوەر ٣٠٠هەزار موقەمەق بوی ك ئەكادە یەك ملیۆن قەدەم سێجای قیاسی لە غاز رووژانەو لەماوەی ئایندەیش هەوڵ زیاتر ئەیاد ئەرا وەبەرهاوردن و كووتاییهاوردن وە سزانن غاز لەوەر خاتر دراوردن نەفت.

★ كەی كووتایی وە سزانن غاز لە هەوا ئەیەرین؟

بو عەزیز: حاڵ حازر بەرنامەی هونەری وەبەرهاوردن گشت غازەیل ها دەسمانەو ك لە هەوا ئەسزیەن و رێژەگەی ٧٠٠هەزار موقەمەق رووژانەس، وەلی ئی غازە لەحاڵەت چارەسەر هەوەجە وە دامەزریاگەیل دیرێد ئەرا كلكردن و وەكاربردن ناوخوەیی و یەیش هەوەجە وە وەخت دیرێد و ئی بڕ غازیشە ك لە هەوا سزیەیێد لەئایندە زیاترەو كریەیێدو دەرئەنجامیش رەسێدە رێژەی خاسیگ .

★ ئایا گرفتەیل تر دیرین لەوەردەم كار وەبەرهاوردندان لە عراق؟

بو عەزیز: بەڵێ گرفت هەس، وەلی گفتوگوویش هەس لەباوەت چارەسەركردنی، ك ئەویش گرفت ئداری و تەئشیرات و گرفتەیل تر، چوینكە ناتویەنیم بویشم كار بی گرفت نییەو گشت ماوەیگ و جاریگ گرفتیگ دەركەفێد،
وەلی ئومیدواریم وە دانیشتن و گفتوگوو گشت گرفتەیل چارەسەر بكریەن وەبێ دویاكەفتن.

ئابووری جەهان و رۆڵ هەرێم کوردستان

د. خۆشەوی مەلا ئبراهیم

هەرێم کوردستان وە بەشداری لە گرێبەسەیل ناونەتەوەیی ئابووری و بازرگانی و وە ئەنجامداین ئاڵشتکاریەیل بازرگانی و سەرمایەو فاکتەرەیل بەرهەمهاوردن تویەنستگە بوودە بەشێگ لە پەیوەندیەیل ناونەتەوەیی ئابووری جەهانی و هەمیش بویەسە بەشێگ گرنگ ترانزێت ئەرا کاڵایەیل وڵاتەیل هاوسا و برێگ وڵات تر جەهان. سیستەم ئابووری جەهانی ك لە ئابووری نەتەوەیی گشت وڵاتەگان یا کۆمپانیاگان فرەنەتەوەیی و هەمیش رێکخریاگەیل ناونەتەوەیی ئابووری دروس ئەکریەێد وەناو ئابووری جەهانی یا ئیدارەی ئابووری جەهانی ناسریاگە.

ئەو نەتەوە و کۆمپانیا و رێکخریاگەیلە ك رۆڵێگ چالاك لە ئاڵوگۆڕ بازرگانی و نیشتەجێکردن و خزمەتەیل و جیوازکردن دوینن، وە ئەندام چالاك ئابووری جەهانی ناسریەن، هەرێم کوردستان وە بەسان گرێبەسەگان چ لە ئاست حکوومەت هەرێم یا شارەوانیەیل جووراوجوور وەل شارەیل تر جەهان و هەمیش ئاڵوگۆڕ زانست و کارگەر و پسپۆڕ و بوارەیل تر خزمەتگوزاری بەشداری لە پرۆسەی ئابووری جەهانی ئەکا. لەو ساڵەیل دوياییە هەرێم کوردستان چەنەها گرێبەس لە بوار وزە وەل کۆمپانیایل فرەنەتەوەیی جەهانی ناودار مۆرکردگە و وەو شێوە بویەسە بەشێگ لە پرۆسەی چالاکیەیل جەهان وزە، زانکۆ و رێکخریاگەیل پەروەردەیی کوردستان چەنەها گرێبەس دولایەنە و ناونەتەوەیی وەل رێکخریاگەگان و زانینگەیل تر دەیشت کوردستان و عێراق مۆر کردگە، برێگ لە کۆمپانیایل رەسانن و مۆبایل و ئەلکترۆنی هەرێم کوردستان چالاکیەیلیان لە سنوورەیل هەرێم کوردستان گوزەیشتگەو تەقالا کەن بوونە بەشێگ ناونەتەوەیی. بازرگانەیل کوردستان وە شێوەیگ چالاکانە چ لە رێ سەرمایەی کەسایەتی یا وە بەشداری کۆمپانیایلیان بەشداری لە ئاڵوگۆڕیەیل کاڵا و سەرمایەیل ناونەتەوەیی کەن، وەلی وەداخەو فرە جار ئامار دروس لەبان کاروبارو چالاکیەیل ئابووری وەخاتر برێگ هۆکار لەوەردەم رای گشتی نین، بیجگەوەردەوامبوین قەیران ئابووری جەهانیش هەڵایسان ئابووری لە هەرێم کوردستان ها لە ئاستێگ فرە بەرز و فرە جار باس لە رێژەی ١٢٪ و زیاتریش ئەکریەێ، پێوەرێگ گرنگ تر بەشداری لە پرۆسەی جەهانی ئابووری پرۆسەی کلکردن و هاوردەکردنە، ك لەو رویەو ئەندازەی ئامارەیل درياگ ئاڵوگۆڕەیل بازرگانی وەل وڵاتەیل جەهانی وەشێوەیگ فرە تون وەرەو زیایبوینە. لە جەهان ئمروومان لە ئاکام وە جەهانیبوین هەوەجەیل و وەیەکتربەسینەوەی ئابووری نەتەوەیل جەهان وەرەو زیاێبوین و وەهێزییگ فرە وەپەلەس. وە گورەی سەرچەوەی ئامارەیل بانك جەهانی تەنیا لە ساڵ ١٩٨٠ تا ٢٠٠٤ رێژەی هەناردەی جەهانی لە ٢ و ٠٣ ترليارد دۆلارەو ئەرا ٨ و ٩٨ ترليارد یانێ ٤، ٤ جار زیایێ کردگە و وەهەمان شێوە هاوردەکردنیش لە ٢، ٠٧ ترليارد دۆلارەو ئەرا ٩، ٢٤ ترليارد یانێ ٤، ٤٥ جار زیایێ کردگە. هەر لە چوارچێوەی ئەو نزیکەوبوینەیلەسە ك کۆمپانیایل ناو نەتەوەیی دامەزریەن و شومارەیان زیاترەو بوود. ئابووری جەهان جوور سیستەمێگ جویلانەوەی کاڵا و خزمەتگوزاریەیل و سامانەیل ئابووری ك برێگ جار وەناو هۆکارەیل ئابووریش ناسریەن لە خوەێ ئەگرێ و لەهەمان وەخت لەبان بنەمای ئەو چالاکیەیلە پەیوەندیەیل ئابووری جوور وازکردن نوێنەرایەتی یاسایی و کەسایەتی و دیپلۆماتیش لە ئاستەیل وەرفراوانتر تیەنە ئاراوە. هەمیش پەیوەندیەیل جمشت سەرمایەو موهاجەرەت هێز کار و ئاڵوگۆڕ زانیاری و زانستیش وەهێزەو بوون و لە هەمان وەخت رۆڵ سامانە سروشتیەگانیش پەرە سێنێ، هەر لەیریشەو پەیوەندیەیل دراو و حسابات و قەرز و دڵنیاییش جوور کەرتێگ سەروەخوەی دەس کەنەکار و رۆڵیان لە بوارەیل ناونەتەوەیی دیارە. سەرەتایل پێکهاوردن ئابووری جەهانی هەر لە چەن هەزار ساڵ وەرجلەئیسە لە کەنارەیل دەریای ناوراس و میزۆپۆتامیا و لە ناوچەیل رووژهەڵات ناوراس و دویر وە دەسوەپێکردن ئاڵوگۆڕیەیل بازرگانی دەسوەپێکردگە و ئیسەیش بویەسە هۆکارێگ سەرەکی لەیەك نزیکەوبوین وڵاتەیل و نەتەوەگان و کۆمپانیا و رێکخریاگەیل جەهانی. هەر لە چوارچێوەی ئەو جەهانگیریە جەهان لە قوناغ ساڵەیل ١٩٥٠ تا سەرەتایەیل سەدەی بیس و یەکەم ئاڵشتکاری گەورای وە جەهانیبوین و ئینتگراسیۆن و لیبرالیەت و ئازادی زیاتر وەخوەیەو دیە. وڵاتەیل پێشکەفتگ جەهان لە قوناغ پیشەسازی وەرەو ئاستێگ بەرزتر پێشکەفتن سیستەم رەسانن و خزمەتگوزرایەگان و تەکنۆلۆژیەیل بەرز هەنگاو نانە، وەلی فرەتر وڵاتەیل روی وەسەرهەڵداین نەتویەنستنە ئەو جیاوازیەیل پێشکەفتنیە بنەنەلا، بیجگە لە برێگ وڵات نەون ك هاتنەسە رز وڵاتەیل پێشکەفتگ، وڵاتەیل سۆسیالیستی ئاڵشتکاری وەخوەیانەو دینەو لە سیستەمیگ ئیداری پلانداناین حکوومیەو وەرەو باوش ئابووری بازاری گام نانە، وەلی فرەتر ئەو وڵاتەیلیشە ئیسە هانە قوناغ پەرینەوەو نەتویەنستنەبرەسنە ئاست وڵاتەیل پێشکەفتگ جەهانی. دینامیگ پێشکەفتن پرۆسەی ئابووری و کومەڵایەتی قوناغێگ دریژخایەنە ك هەڵایسان ئابووری و پێشکەفتن کەرتەیل ئابووری و بەرزەوکردن ئاست و چوینایەتی ژیان رەسنێ. لە برێگ وڵات جوور وڵاتە سۆسیالیستەگان جاران پرۆسەی ئاڵشتکاری و جیوازکردن داوەزیان ئاست ژیان و جەم گشتی بەرهەم ناوخۆیی ئەرا ماوەی چەنەها ساڵ وەل خوەی هاوردگە. لەکوردستانیش ئیمە شاهد پرۆسەیگ دریژخایەن بویمنە. کوردستان وە بەراورد وەل وڵاتەیل تر فرە کێشەی کومەڵایەتی و ئیداری و موئەسەساتی و کولتووریيش دیرێ، وەیخاترە ئەو تایبەتمەندیەیلە تا ئیسەیش هەر وەپیەو دیارن و وەو شێوە بایەد پرۆسەی پێشکەفتنەیل ئابووری و کومەلایەتی و هەمە لایەنە وە تایبەتی زانست و هوکارەبوین لە وەردەوامییگ دانەورياگ بوود و ئاست رووشنهویری و هووشیاری مەردم بەرزەو بکریەێد، چوینکە هووشیاری رووشنهویری ئەتویەنێ کاریگەری نێگەتیڤانە یا پۆزەتیڤ لەبان چوینیەتی گشت ئاستەیل پێشکەفتن و تا دەسکەفتەیل کورد و کوردستانیش داشتوود. ئیسە کەرت خزمەتگوزاری لە کوردستان ها لە بوار پەرەسەندن، ئەویش ئەرا هۆکار زیایەوبوین رادەی بازرگانی گلەو ئەخواد و هەر وەل ئەو زیایبوینیشە ئاست ژیان مەردمیش ئاڵشتەو بویە.

ئەڕاچە جایەڵ جوانەیل نگەرانن لەی وڵاتە؟

ئەبوبەکرگەلاڵی

پێشکەفتن هەر مللەتیگ لە بوارەیل جیاجیای ژیان سیاسی و ئابووری و کوومەڵایەتی و رووشنهویری پەیوەسە وە ئەوەك تا چەنیگ دەسەڵات سیاسی گرنگی ئەیادە چین و لایەنەیل کوومەڵگا ئەرا وەکارخستن تواناو بەشداریکردنیان لە مەسەلەی وەڕێەوبردن وڵات و کارەیل تر لەوەر خاتر زینگەوکردن و بنیاتنانین ژیرخان ئابووری و هاوردنەوەی خوەشگوزرانی ئەرا گشت تاکەیل کوومەڵگا.

لەیرە جایەڵ جوانەیل ك چینیگ گرنگ کوومەڵگان ئایا ئەرا چە بایەد گرنگی تایبەتیگ وەپیان نەدریەید؟ ئەرا تائیسە دەسەڵات سیاسی نەتویەنستگە نەف خاسیگ لە توانای جایەڵەیل وەربگرید؟ ئەراچە ساڵانە هەزاران جایەڵ جوان ك زانکۆ و پەیمانگا تەواو کەن بیبەشن لە دامەزرانن؟ ئەڕاچە هەزاران جایەڵ لەوەختیگ ئاوارەی وڵاتەیل تر بوون ئامادە نین گلەو بخوەن و لەیرە بژیەن؟

یەیش بیجگە ئەوەك هەزاران جایەڵ جوانەیل تر بیکارن و ئەگەر کاریگ رووژانە بکەفێدە دەسیان ناتویەنن وەپی ئایندەیگ رووشن دابین بکەن ئەرا ژیانیان، یەیش بیجگە گرانی و سەختی وەیەکەوەناین ژیان هاوسەری.

ئمجا لەیرە جایەڵەیل ناهمیبوین وە خوەیان دوینن لەی عراقە ك دەسەڵاتیگ سیاسی ئەوادەی رێیەوەو دوینن هویچ دابەشکردنیگ دادگەرانە نییە لەو سامان و دارایی وڵاتە لەبان تاکەیل ئەو کوومەڵگا ك جوانەیل لەتی ژیەن، وەل ئەوەیشا دوینید فرەیگ لە جایەڵ جوانەیلیش هانە پلەو پایەی تایبەت و مانگانەی خاسیش دیرن و ژیان خاسیگ بەنە سەر و جیاوازن لە جایەڵەیل فەقیرحاڵ و بیکار، چوینکە کەس و کاریان دەسەڵاتدارن یا وەرپرس سیاسین و کارەیلیان دابین کردنە.

هەر لەوەر ئەوەیش جایەڵ جوانەیل ئی عراقە لەژیانیگ نادیار و فەقیرییگ نادادگەرانە ژیەن لەوڵاتیگ ك خاوەن نەفت و غاز و بوودجەی فرەو سەردەم ئاڵشتکاریەیل گورج و شورش زانیاری و پێشکەفتن بوارەیل تەکنۆلۆجیا تا رادەیگ ك گشت تاکیگ لە هەر کوومەڵگایگ و لەهەر شوونیگ لەبان ئی گووشەی زەویە بژیەید تویەنێد چرکە وە چرکە ئاگادار گشت هەواڵ و ئاڵشتکاریەیل گورج جەهان بوود.

مەسەلەی گرنگینەیاین وە جایەڵ جوانەیل یا وەکارنەخستن توانایەیلیان و نەف وەرنەگرتن لە ئەزموونەیلیان لەو وڵاتەیلە بویەسە مایەی ئەوەك ئایندەی خراویگ لەلی بکەفێدەو.

هەر لەوەر ئەوەیش ئەگەر بخوازیم وەرەو نوا گام بنەیم و بخوازیم وڵات وەرەو ئاوەدانی و ئارامی بووەیم و کوومەڵگامان وەرەو خوەشگوزرانی بووەیم، بایەد گرنگی بیەیمنە چین جایەڵ جوانەیل و نەف لە توانایان وەربگریم و ژیان ئەڕایان دەسەوەر بکەیم، تا ئەوانیش ئاسوودە بوون لەی عراقە ك لەتی هاتنەسە دونیاو لەتی ژیەن.

میوان لە کلتوور کوومەڵگا

میوان لە کلتوور کوومەڵگا

ئاراس فەتاح

میوان لە گشت کلتوورەیل شوون تایبەتیگ دێرێد و کەسێگە رێزوحورمەت تایبەت لەلی گیریەێد، وەخت تایبەت ئەراێ تەرخان کریەێدو هساو تایبەتیش ئەراێ کریەێد، میوان نە بێگانەس گومان لەلی داشتویم یا لەلی بترسیەیم، نە رەفیقیشە ك متمانەی تەواویگ وەپێ بکەیم بەشداری دروسکردن ژیان و مێژوومان بکا.

گیۆرگ زیمل، ئویشێد: بێگانە ئەو کەسەسە ك ئمروو تیەێدو سوو مینێدەو، گرنگی ئی تاریفە ها لەوە بێگانە جوور پێکهاتەیگ رەگەزی یا دینی و مەزەوی ئەخادە روی ك بەشێگ گرنگ کلتوور کوومەڵگای مۆدێرن پێك ئەیەرێد، وەلی مەرج نییە ئی کلتوورە لە گشت کوومەڵگایگ قەبول بکریەێد، مانای ئەوەسە یەیش یەکێگە لە جیاوازییەیل کوومەڵگاو رێزگردنە لە فرەیی و کلتوور و زووان و ئاین.

ئمجا هەر وەختیگیش لەناو کوومەڵگا جوور بێگانە مامڵە وەل دین یا رەگەز و پێکهاتەیل تر بکریەێد، ئەوە لەی حاڵەتە لایەن زوورمینە خوەی وە خاوەن ماڵ زانێد و ئەوەکەی تر دویرەو خریەێد.

وەختێگ باس لە میوان کەیم، مەرام لە بێگانەو ناسریاگ نییە، بەڵکوو مەرام لە ناسنامەیگ تر کوومەڵایەتییە ك زیاتر لە رەفیقیگ بێگانەوە نزیکە لەوەختێگ روی لە ماڵەیلمان ئەکا، میوان وە چەواشەی بێگانە کەسێگ نییە ك ئمروو تیەێد و سوو مینێدەو، بەڵکوو ئەو کەسەسە ك ئمروو تیەێد و سوو چوودەو، یا سوو سەردانمان ئەکاو دو سوو ماڵئاوایی لەلیمان ئەکا، میوان وە چەواشەی رەفیقیشەو نادێدە بەشێگ لە ژیانمان و کەسێگ نییە ك لەژیان تایبەتمان بەشدار بوود لە دروسکردن مێژوو کەسایەتیمان و کەسێگ نییە بمێنێدەو و بەش داشتوود لە مێژوومان،
بەڵکوو گوزەر ئەکاو یادگارییگ لەشوون خوەی هیلێدە جی. وەی جوورە تویەنیم بویشیم میوان وە چەواشەی بێگانەو رەفیقەو ئەو کەسەسە ك نە وە تەواوی ها ناو و نەیش وەتەواوی ها دەیشت، ئمجا مەسەلەی پەیوەندی میوان وە رووژگار و شوون کەسەیلەو پێکهاتگە لە بێگانەیگ ناوەکی نەك دەیشتەکی، یەیش وەو مانا ك بێگانەیگ لەناومان ژیەێد، وەلی شوونی ها ناو.

لەیرە میوان هەردوگ فۆرم بێگانەبوین و رەفیقایەتی لەخوەی جەمەو ئەکاو تاریفیگ تر وەرگرێد ك ئەویش بێگانەس لەناوەو، لە ماڵ، بێگانەیگە نە غەریبەو نە رەفیق و نە دوشمن و نەیش دووس.
میوان دو سفەت تر گرنگیش دیرێد، لەهەمان وەخت هەم تێکدەرەو هەم رێکخەر. تێکدەرە وەو مانا ك دەستوور ئەو شوونە تێك ئەیاد ك روی لەلی ئەکا. میوان بوودە خاڵ ناوراس و خەیاڵ خاوەن ماڵیش ها لەهویر سێرکردن خواستەیل ئەو، میوان هەرچی بخوازێد ئەراێ کریەێد، خواردن خاس و ئسراحەت خاس ئەراێ دابین کریەێد، ئەو خوراکە ك خەرجی گرانە ئەراێ دروس کریەێدو لەوەرجە هاتنی ناوماڵ پاکەو کریەێدو رێکخریەێد ئەرا ئەوەك ماڵەگە پرچ وپاك بوود، یەیش رێکخستنێگە وەو مانا ك ناوماڵ وە شپرزی نیەمینێدو رێکخریەید.

میوان خاوەن برێگ تر سفەت گرنگ کوومەڵایەتییە، نە خاوەن هەقەو نەیش بێ هەق، نە چەوسنەرە نە چەوسیاگ، نە دوشمنە نە دووس، نە بەنەو نەیش ئاغا، میوان غەریبەیگ بێ ئازارەو دوشمنێگ خوەشەویسەو رەفیقیگ بێگانەس.

خانەقین لە ئەسر چەوەیل ئەڵوەن

مەحموود وەندی

ویرانکردن و مەرگ و کاولکاری و کووچکردن لەسای دارودەسەی حزب بەعس شار خانەقین فرە بوی لەماوەی دەسلاَتداریەتی ئەو رژیمە لەعراق، لەو ماوە پلانیگ ویرانکاری لەبان شار و ناحیەو ئاوایەیلی جیوەجی کرد وە ئامانج ئاڵشتکردن دیمۆگرافیای شارەگە لە سروشت کوردەواریەو، ك وەل ئەوەیشا ئابلووقەیگ ئابووری و رووشنهویری و کوومەلاَیەتی لەبانی چەسپان تا لە مەینەتی مەردمەگەی قورسەو بکاو هەزاران لە رووڵەیل ئەو شارە خستە گووشەی زندانەیل و بیجگە ئەوەیش تون وتیژی و رەگەزایەتی دژ مەردمە خەباتکەرە نیشتمانی و نەتەوەییەگەی هاوردە کار ك وە خوین شەهیدەیلیان رویوەروی بەعس فاشیست بوینەوەو وە خوین پاکیان نەخشەی رێ ئازادی و ئنسانی دانان. ئەوە بوی رژیم بەعس دەسکردە دزین و تالاَنکردن خەیروبەیر شارەگەو خەڵك شارەگە لەبان زەوی وزار و ماڵ و موڵکەیلیان دەرکردو دویریانەو خست لەشار و ئاوایی و شوون وماوای خوەیان، ك ئیسەیش دویای رمیان ئەو رژیمە هێمان شوونەوار ئەو کاولکاری و تاوانەیلە هەر دیارە.

ئەی خانەقین، وە زووان غوربەت و دویرەوخستن ئەراد نویسم، جوانترین یادگاریەیلم ئەوە بوی ك ماوەی فرەیگ لەتید ژیام و تائیسەیش ئەو یادگاریەیلە هەر لەهویرم مەندنەو تیکەڵ خوین دەمارم بوینەو گر ئشقد سزنێدەم و حەسرەت دیدەند چرێدەم و گشت وەختیگ کەفمە خەیاڵ ئەو رووژگارەیل خوەش و یادگاریەیل نزیك سروشتە دڵرفنەگەد.

ئەی شارەگەم ئی وشەیلە نویسم و ئەسر لەچەوەیلم وارێد و گیرستن نوح کەم ئەرا ئەو ساڵەیلە ك دویر بویم لەلیدو دڵ زەخمدارم چکەی خوینی ئەیەێد ئەرا ژان و مەینەتیەیلد، شاریگ بوید ئارام و خوەش پر لە بوو گوڵەیل و جوانی سروشت و باخ و بووسانەیڵ سەوز کنار ئاو ئەڵوەند، ك ئیسە زەخمی بویدە لەدەس ژان و کاولکاری.

شارە خەمینەگەم، هەقمە ئەگەر باس ئەو رویداگەیلە بکەم ك هاتە تویشد لە سەردەمەیل وەرین و بوینە حەسرەت لەدڵد و ژان ئیسە ك چەو لەوەرجە دڵ ئەراد گیرێد، چوینکە من جوور ئاشقیگ دیوانە دووسد دیرم و تا ئیسەیش ناود لەناوراس دڵم نویسیاگەو لەگشت کوتەی دڵم هەیدو کەفتمەسە خەیاڵ شەوەیل جوان بان پیەڵ ئەڵوەند، شارە ستەمدیدەگەم هەق خوەدە باس مەینەتی و ژانەیلد بکەم، چەنیگیش باسد بکەم هەر زیاتر سزیەم، چوینکە وەخەم و دڵتەنگید پیچیایدەو لەلید جیاوە نیەود!! سیمای جواند گوم بوی و روخسارد گرنج گرنجەو بویەو باخ و بوسانەیلد نەمەنن و کریا دار ئاگرسزن و ئاو ئەڵوەند ك چەو ەیلد سورمەرێژ کردیاد وشکەو کریاو باڵندەیلد کۆچ کردن و دویرەو کەفتن و ئاژەڵەیل دەیشتەکیید نەمەندن و تەنانەت پەپوولەیل نازگ و رەنگامەیلیدیش شوون وماوایگ نەیرن لەتی زیایێ بکەن و ئاوایەیل دەوروەرد گژوگیاو کشتوکاڵی لەدەسداو لەناو تەپ و تووز وخاك بیاوان خنکیانە.

بەڵێ شارە جوانەگەم، خەم لە روخسارد دوینم ئەرا مەویسی و مەینەتی رووڵەیلد، ئەسر چەوەیلد ئەوەقەرە گیرستنە جوور ئاو ئەڵوەن وشکەو بوینە، بەڵێ من زانم ك ساڵەیل فرەیگە ناڵنید وەدەس فەراموشکردن و نەوین خزمەتگوزاری گشتی و بیکاری رووڵەیلد.

بایەد واز لەدڵتەنگی بیەریم و لەی لاپەرەی پر ژانە پەند و عبرەت وەربگریم و دەس بکەیمنە وازکردن لاپەریگ تر تازە ئەرا زینگەوکردن شارەگەمان وە گوورەی خوەشەویسی و ئەو هەقە ك لەبانمان دیرید و بیەیمنەو ئەرا گەشتکردنەگەی جاران لە رووژەیل وەهار و عەیدەیل و بوونەیل خوەش وەل هاورێ و خوەشەویسەیلمان لە کنار ئەڵوەن نەخوەشکەفتگ و باس خانەقین بکەیم جوور شاریگ جوان کوردستان ك پرە لە دڵسووزی و خوەشەویسی و خەیر.

ئاواره

ئاراس جه‌واد

له‌داڵگێگ ئاواره
په‌یا بویم
باوگمیش
هه‌ر ئاواره‌بوی
ئێرنگه
ئاواره‌تر له‌جاران و
سوویش
ئاواره‌تر له‌ئمڕوو
یه میراتی با پیرمه
م نه یمه‌سه‌ی

وه‌لی
ژنه‌فتمه
ئویشن
ئه‌ویش هه‌ر ئاواره‌بویه
خوه‌م ده‌ربه‌ن نیم
ئه‌ڕا ڕووڵه‌یل سوو
هووڵه
خوه‌زه‌و
وجاخم کوور بوو
تا
ئی میراتیه
هه به‌ش خوه‌م بوو

میه‌رێ که‌و

په‌رویز به‌نفشی

په نجه‌ێ مانگ ئمشه‌و وه شێوه‌ێ نووێ
هاتێه وه پێشواز ناز ئه‌برووێ
هساره‌ێ وه ره‌نگ نوقره‌ێ نوو ره‌نگه‌و
کاروانی کاوه گرتیه وه ده‌نگه‌و
کاروانی ئمشه‌و خه‌یاڵه خه‌و نه‌و
وه‌و شه‌رت سه‌ر تا پاد که‌متر له چه‌و نه‌و
بنووڕ تـویل ته‌ڕ چوزه‌ێ وه فراوان
پرچ سه‌وڵ سه‌وز چوی ناس له داوان
سویه‌رمێ خه‌و کیشاس له گلاره‌ێ شه‌و
نه‌قشمانێ داس له روی په‌رده‌ێ که‌و
هساره‌یل یه‌ك یه‌ك وه‌ناز چه‌وه‌و
گوڵ مێخه‌ك په‌ل په‌ل ده‌ن له وه‌رقه‌وه‌و
هه‌ر که پژوار به‌ر مانگا شه‌وه‌یل بوو
مه‌س له بوو مێخه‌ك و ناز چه‌وه‌یل بوو
رێ و یاری کاوه‌م سویه‌رمێ چه‌و ها پیم
مشتێ زه‌نگیانه‌و میه‌رێ که‌و ها پیم

دو به‌یتی

سومه‌یه‌مهری "چه‌وکه‌و"

ت ژاری و ته‌نگی وه‌ردت شه‌ریکن
نه روی خوه‌ش به‌ێ زنه‌ی، نه ڕاێ بهیکن
هه له‌ێ په‌ل به‌و په‌ل ئێ رووژگاره
مه‌لویچگ دان بخوه‌و ئه‌سڵه‌ن مه‌جیکن
***
له پێقه داره کاجه، بوومه نه‌زرێ!
ته‌که‌و داگه له باجه، بوومه نه‌زرێ!
گڕێ یه‌ێ جا شماره‌ێ م درارێ
هه لێره تا "قه‌لاجه" بوومه نه‌زرێ!
***
چمانێ ئه‌و دڵه له هووزسانه
هه ت ئایه‌م، م هوی... تف له‌ێ ژیانه
ئه‌سڵ یه‌ێ جا وه‌مه‌و شێرێ نه‌نویسای
م زانم زه‌وقدی... خانه گومانه
***
زنه‌ی چاڵێ که‌نی که‌فتگمه‌سه چاێ
له چنگ چاڵ زنه‌ی وه‌ێ، وه‌ێ بکه‌ن واێ
چه دی زه‌وقێ هه‌سه شێرێ بنویسم؟
هه هامه فێر وام و زامنێ ڕاێ ...
***
تیه‌ریکه‌شه‌و له گیانم ته‌و جه‌مه‌و دوو
وه‌ر هه‌ر د چه‌مم تار و ته‌مه‌و دوو
خوزه‌و دووس ئمشه‌وی... بایگه‌و دیارم
هه‌نه‌ێ ئه‌وی دیاێ چمان ڕووژه‌و له‌مه‌و دوو
***
ت وه خوڵق گه‌ند دنیاێ م ته‌نگ که‌ی
ئه‌سڵ ده‌نگ له‌د نیه‌که‌م، ڕا خوه‌د هه ده‌نگ که‌ی
گڕێ یه‌ێ جا هه ئویشیده‌م ... ت لێوه‌ی!
ولا م ئاقڵم ت فێر جه‌نگ که‌ی
***
گڕێ یه‌ێ جا دیای و وه خه‌نه خه‌ن
سه‌رێ ده‌ی له‌م چمان رووژه‌و له‌مه‌و که‌ن
له نوو هه‌م داجمید و دڵ له م نه‌ی
خوه‌مانیمن! تنی که‌فتیده له فه‌ن
***
نه‌زانسم سڕ بالاێ بلێنێ
خڕم داگه خڕ بالاێ بلێنێ
نه‌زه‌وی هیلێگه‌مه گرد و نه موڵه‌ق
سه‌رم داگه بڕ بالاێ بلێنێ
***
چراخه قرمزوی رفتێ کوتاگه‌م
گوڵێ دامێ قورووشێ روی نێا وه‌م
دویه‌ت هامساگه‌مان سانتافه دێرێ
منیشه گوڵ فرووش چوار ڕاگه‌م

ئێواره‌وه‌خێر

تورج ئه‌سپه‌ری

له‌خوه‌ره‌زرد ئێواره
نه‌دار بی
نه‌ئاو
نه‌ژنێ پاڵ پشتم بوود
له‌خوه‌ره‌زرد ئێواره
تواستم بارمه‌قولا
لنگم بیه چرکه‌ژمار ساعه‌ت
ساعه‌تێ بێ ماڵ
بێ ده‌نگ
بێ وه‌خت
بێ سه‌ر په‌نا
خوه‌زێ له‌ئێواره‌ڕاز دڵم ئه‌را
گیا نه‌وه‌تام
خوزه‌ێ له‌ئێواره‌خوه‌م هه‌ڵنه‌خستامه‌وه‌ر وا
ئه‌سپ سه‌رم هیڕه‌کرد
لاشه‌م له‌تێ پارچه‌له‌سه‌ر له‌ق دارێ
له‌ئێوارانی هاوردمه‌قولا
"وا"یش وه‌شوون منا هاورده‌قولا
ته‌نیا نویر چراخێ له‌دویروه
و چه‌ودایکێگ که‌تا ئیسه‌چه‌وه‌ڕێ منه
دویروه‌که‌فتن مانگ
پرته پرت چراخ
له‌تێ په‌ڕوو
له‌تێ کاقه‌ز
شارێ چووڵ
خوه‌ره‌زه‌رد ئێواره
چه‌وئننتزاری و
یا زه‌رده‌ی‌دیوان داوو دایکم

ئامانج گفتوگوو چەس؟

ڕێبوار سوەیلی

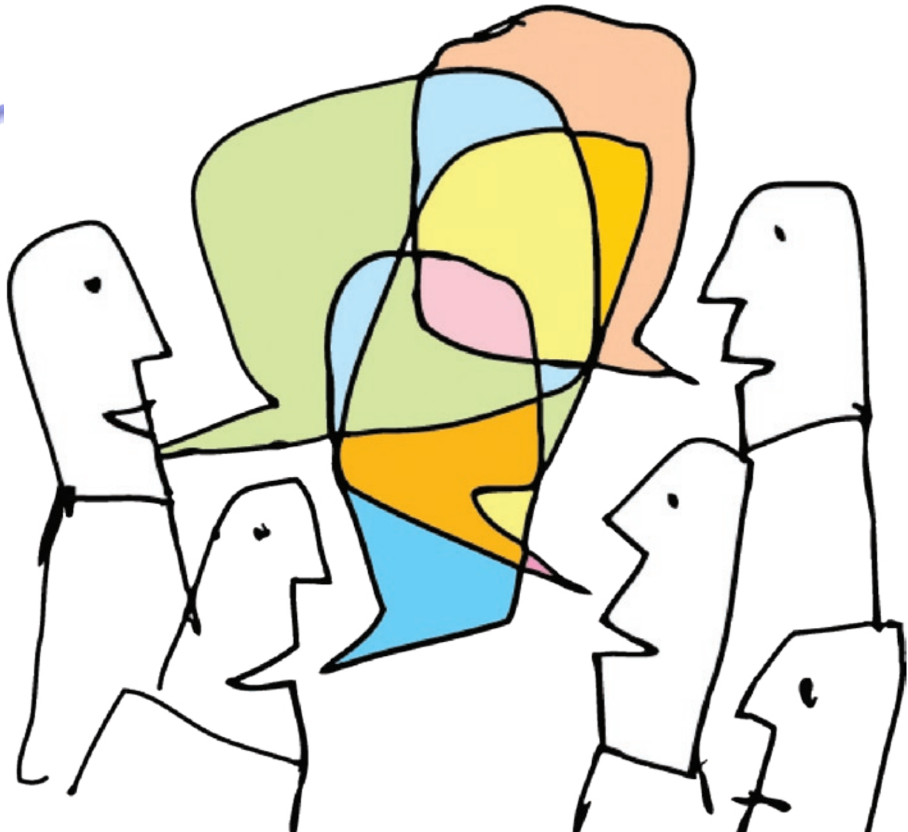

گفتوگوو خوەی ئامانجیگە، وەلی ئەرا رەسین وەو ئامانجە، ئامانجیگ هەس ك بەرهەم گفتوگووە، ك ئەویش وەرگرتن و بەخشینە. ئەگەر وتیم گفتوگوو نیشانەیگ شارستانیەت ها پشتی و بەڵگەس لەبان مەسەلەی فکرمەنی ئادەمیزاد لەوەرانوەر کلتوور وەختی و هەمیشەیی، ئەوە وەرگرتن و بەخشین دو ئامانج هەر گفتوگوویگ ناونی ئنسانی و شارستانیەتن.

مانی بەخشین لەی وەکارهاوردنە، بەخشانن چشت زیاتریگەو بی کەڵك و لەکارکەفتگ نییە لە ئیمەوە ئەرا کەسەیل تر، بەڵکوو بەخشین نرخدارترین چشتە ك ئەرا ئیمە قانجاز وژدانی و بەختەوەری و مەعنەوی رەسنید و ئەخلاق ئنسانیمان دەسەوەر ئەکا.

ئمجا لەیرە گەشەی "رەگەزیانە" فیلۆگینی" ئادەمیزاد وەپیمان ئویشید: ئی دروسکریاگ یا مەخلووقە سەرەتا وەرگر بویەو دویاخر دەسکردگەسە بەخشین. ئادەمیزاد لە سەرەتا جوور دەسەڵاتیگ بەخشندە تەماشای سروشت و هێز میتافیزیکیەیلی ئەکاو خوەیشی لە وەرانوەریان جوور بیدەسلاتیگ دوینید.

ئی رەسینەوەیشە لە پایەی ئادەمیزاد جوور دروسکریاگیگ کزە ك تەنیا توانای وەرگرتن دیرید و ئەگەر چشتیگ وەرگرت شوکرانەی بکاو ئەگەریش بی دەسکەفت بوی باوەڕ داشتوود قەناعەت وەپی بکا.

زوورم دینەیل و سیستمەیل سیاسی و دادوەریەیل نایاسایی، ئادەمیزاد لەبان ئەو هویرە هووکارە کردنەو لەو ئاکامیشە زەمینەی ستەمکاری کوومەڵایەتی دەسەوەر کردنە، وەلی لە شارستانیەتیگ ك هس وە گرنگی کلتوور گفتوگوو کریاوید، پایەی ئادەمیزاد لە(وەرگر و بەخشندە)ەو بوودە(بەخشانن و وەرگرتن).

ئادەمیزاد بفام مەرجیگ نەیرید ئەرا ئەوەك بویشیدە پیمان: تا وەرنەگرن، ناوەخشم. بەڵکوو ئەو لەهەمان وەخت وەبی مەرج بەخشید و وەرگرید. لەگفتوگوو دەسپیشخەر، یەك لایەن بەشداربوی نییە، بەڵکوو بەشداربویەیل دەسپیشخەرەیلن و ئامادەن ئەرا وەرگرتن و وەخشین وەردەوام.

دەسپیشخەری، ئەخلاق بەشداربویەیل گفتوگووەگەس، ك جەهان خوەیان بەخشنە یەکتر و دی وەی جووریشە بوار فراوانترین ساز کەن تا وە بەخشندەیی سەرلەنوو یەکتری پڕەو بکەن، ئمجا گشت گفتوگوویگ خوازیار تێکەڵبوین و هاوکاریەو لەو هاوکارییشە چشتەیل ئاڵشت و ئوڵوشت کریەن ك شایستەی وەخشینن وە کەس وەرانوەر.

وەختی باس لە گفتوگوو دەوڵەمەن، خاس و تەواو، چڕ وپڕ...هتد کریەید، لەگشت ئی دەرخستنەیلە ئاماژەیگ هەس وە وەرگرتن و بەخشین، هویر سەرکەفتن لەوەر ئەوەك ئەوقەرە لە لۆژیك گفتوگوو جارسە چوینکە ئادەمیزاد ئەکادە وەرگر و ئەو چشتەیلیشە ك وەریان گرید جوور دەسکەفت و قانجاز ماددی زانیدەی.

وەرجە لەدەسداین عومر، بگەردە شوون نەمری

سامان سیوەیلی

هویرەوکردن لەمردن چنە وە کەسەیلیگ ئەکا هویر لە نەمری بکەن، بەشیگ لە مەردم ئی سەردەمە لەڕێ گردەوکردن ماڵ و دارایی کار ئەرا ئی ئامانجە کەن، ئی جوورە کەسەیلە تەنیا هویر لە بەرژەوەندی تایبەت و کەسایەتی خوەیان کەن و ناتویەنن کار لەبان هویچ پرۆژەیگ بکەن ك بەرژەوەندی گشتی لەتی بوود، هەر لەوەر ئەوەیش ئی کەسەیلە هویچ وەختیگ توانای ئەوە نەیرن برەسنە نەمری، چوینکە سەدەهاو بگر هەزاران و ملیۆنەها سەرمایەدار دونیا ماڵئاوایی لە ژیان کردن و ئەرا چرکە سەعاتیگیش نە کوومەڵگاو نە ئنسانیەت و تەنانەت خێزانەیلیانیش یادیان نەکردن، جوور ئەوەك بویشید مێژوو خوەی لەلیان گیل ئەکا، وەلی دوینید چەنەها زاناو فکرمەن و فەیلەسووف و شاعر و نویسەر و دکتۆر و شورشگێر...هتد لە هەر کوومەڵگایگ وە نەداری ژیان و گوزرانیان وە سەخت بردنە رێیەو، وەلی لەوەر ئەوەك خزمەت وە ئنسانیەت کردن دویای دەیەها و سەدەها و هەزارانساڵیش هەر ناویان وە زینگی مەندگەو مێژوو کوومەڵگایەیلیان و ئنسانیەتیش لە ئەرشیف سەروەر و نەمرەیل شوون ئەرایان دیاری کردگە.

میکانیزم رەسین وە پلەی نەمری جووراوجوورە،ئادەمیزاد تویەنێد لەڕێ(هونەر، پاڵەوانیەتی، نویسانن، داهێنان، بنیاتنان، فداکاری و شەهادەت، سیاسەت، کار و کردەوەی خەیرخوازی و...هتد) برەسێدە پلەی نەمری، ك یەیش گەوهەر نەمرییە.

ئەگەر لە مردن جەسە فەنا بوود و لەناو بچوود، ئەوە بەرهەم هویر و داناین و پرۆژەیل ئنسانی ناکەفنە شوون جەسەو جوور کاردانەوەیگ ئەرا روح و جەسەو هویر خاوەنەیلیان لە ژیان مینەنەو.

وەل ئەوەیشا وەبی وجوود ئشق مەحاڵە ئادەمیزاد برەسێدە پلەی نەمری، ئەگەر ئادەمیزاد ئشق ئەرا نیشتمانەگەی نەیاشتوود مەحاڵە بتویەنێد فداکاری ئەرای بکاو خوەی برەسنێدە پلەی نەمری، ئەگەر ئادەمیزاد ئشق ئەرا ئنسانیەت نەیاشتوود مەحاڵە بتویەنێد کار خەیرخوازی و خودبەخشی بکا، ئەگەر ئادەمیزاد ئاشق نەود مەحاڵە بتویەنێد شعر بنویسێد.

زرنگترین کەسەیل ئەوانەن ك لەژیانیان گەردنە شوون نەمری، چوینکە ئی کەسەیلە گەردنە شوون ئەو نەخشەرێیەیلە ك رەسنێدەیانە لویتگەی نەمری، ئی کەسەیلە هەر لەخوەیانەو رەفتار ناکەن، بەڵکوو وە دقەتەو لەژیان گام نەن، مەزەنەی جوانیگ کەن و بەرنامەی خاسیگ دانەن ئەرا کار و رەفتارەیلیان، قەدر وەخت و قەدر خوەیانیش گرن. زوورم مەردم تەنیا تویەنن وە چەو ئمرووەو تەماشای دویەکە بکەن، وەلی ئەو کەسەیلە ك گەردنە شوون نەمری وە چەو سووەو تەماشای ئمروویان کەن و توانای ئەوە دیرن خوەیان هامیتەی رووژگار بکەن و وەلیا بسازیەن.

وەلی ئەگەر تەماشای مێژوو نەمری ئنسانیەت بکەیم هویچ وەختیگ کەسەیل پیاوکوش و جەلاد و خوینمژ و دیکتاتۆر ناکەفنە خانەی نەمری، راسە نموونەی جوور (هتلەر و ستالین و سەدام و...هتد) هەزاران ساڵ تریش شایەت ناویان بمینێد، وەلی مێژوو هەمیشە جوور نموونەی دڕندەیی باسیان ئەکاو نەوە لەشوون نەوەیش باس دڕندەیی ئەوانە کەن، وەلی هویچ وەختیگ ئی مەندنە ناچێدە خانەی نەمری، یەیش مانای ئەوەسە گشت مەندنەوەیگ نەمری نییە.

هەڵکەفت رووشنهویری ئەرا کورد و کوردەیل فەیلی دەیشت هەرێم

محەمەد عەلی

راپەڕین ئادار ساڵ ۱۹۹۱ رویداو هەرێم کوردستانیش پەیا بوی و مەردمەگەیشی هەوای دڵنیایی و ئازادی هەڵمژین و هس وە سەقامگیری کردن لەسای ئاسایش و ئاسوودەیی دەروینی.

ژیان لە هەرێم بەش خوەی لە پەرەسەندن و گەشەکردن وەرگرد لەگشت بوارەیل وە شیوەیگ وەردەوام و لە گشت وەختیگ ،

هەر لەوەر ئەوەیش زوورم رووشنهویر و ئەدیب و مێژوونویسەیل گرنگی دانە کاروبار کوومەڵگا تا رادەیگ ك هس ئاشکرایگ کردن وە گرفت رووشنهویری لەناونی کوردەیل هەرێم کوردستان و ئەو باقی کوردەیل تر لە گشت پارێزگایەیل عراق وەتایبەت بەغدای پایەتەخت ك شمارەی فرەیگ لە کوردەیل لەتی نیشتەجیین و زوورمیان کوردەیل فەیلیین، ك ماوەیگ فەراмووش کریان و دویر بوین لە رویداگەیل هەرێم.

دی وە گوورەی رووژگار وەزع هەرێم ئاڵشت بوی و بویە ماوایگ ئەرا رووشنهویری کوردی و رووشنهویری لەتی پەرە سەند لەوەر وجوود دەزگایەیل رووشنهویری فرەیگ لەتی لە پارێزگایەیل هەرێم جوور هەولێر پایتەخت و سلێمانی و دهۆك،

یەیش بیجگە وەزارەتیگ تایبەت وە رووشنهویری کوردی ك بار تازەیگ لەبوار رووشنهویری هاوردە وجوود جوور وازبوین لەبان رووشنهویری جەهان تازەو کارەیل هەڵەوگەردانن و بڵاوەوکردن لەسای پێشکەفتن تەکنۆلۆجی لە هووکارەیل پەیوەندیکردن.

وەل ئەوەیشا لە هەرێم کوردستان نەخش دەزگایەیل رووشنهویری دیارەو چەواشەی دەزگایەیل رووشنهویری و بڵاوکردنەوەی کوردیە لە بەغدا ك بایەس بوی بویاتادە پیەڵیگ پەیوەندی لەناونی رووشنهویری کوردی و عەرەبی و بایەس بوی هەرێم هاوبەش بویاتاد لە فراوانکردن ئی دەزگا لەوەر خاتر بەرزەوکردن ئاست رووشنهویری کوردی لە دەیشت هەرێم،

چوینکە ئی ئاست رووشنهویریە هس وە کزی ئەکاو خوازیار ئەوەسە سیاسەت رووشنهویری هەرێم هویر لە رووشنهویرەیل کورد دەیشت هەرێمیش بکردیاد و گرنگی وەپیان بیاتادو رووشنهویرەیل بگردیادە خوەی و مقەیەتی لەلیان بکا، ك زوورمیان کوردەیل فەیلیین.

بیجگە ئەوەیش دوینیم ك هویچ رووژنامەیگ وە زووان کوردی لە بەغدا بەشەو ناکریەیێد ك هەرچەنی زیاتر لە ٦٠٠ هەزار کورد هەس لەبەغدا، وەل ئەوەیشا هەردوگ رووژنامەی تەئاخی و ئتحادیش چاپکریاگ کوردیین، وەلی وە زووان عەرەبی.

هەر لەوەر ئەوەیش بایەس بوی شان وەشان رووژنامەی عەرەبی رووژنامەی کوردییش لەبەغداو دەیشت هەرێم کوردستان وجوود بیاشتاد وەتایبەت ئەرا ئەوانەك زووان کوردی وە تەواوی نازانن لەبەغداو پارێزگایەیل تر عراق.

وەلی وەل ئەوەیشا دەزگایەیل تر رووشنهویری نافەرمی لە رێکخریاگەیل کوومەڵگای مەدەنی گرنگیداین وە رووشنهویری و بڵاوەوکردن جوور ئەرکیگ زانن و دەور لەتی دوینن جوور دەزگای رووشنهویری و رەسانن کوردەیل فەیلی شەفەق جوور نموونەیگ لەناونی ئەو دەزگایەیلە ك خزمەت فرەیگ رەسانگە جوور سازکردن سمینار و کۆنگرە ك باس لە بوارەیل جیاجیای سیاسی و کوومەڵایەتی و زووانەیل و شیوەزووانەیل و کەسایەتیەیل کورد ئەکا،

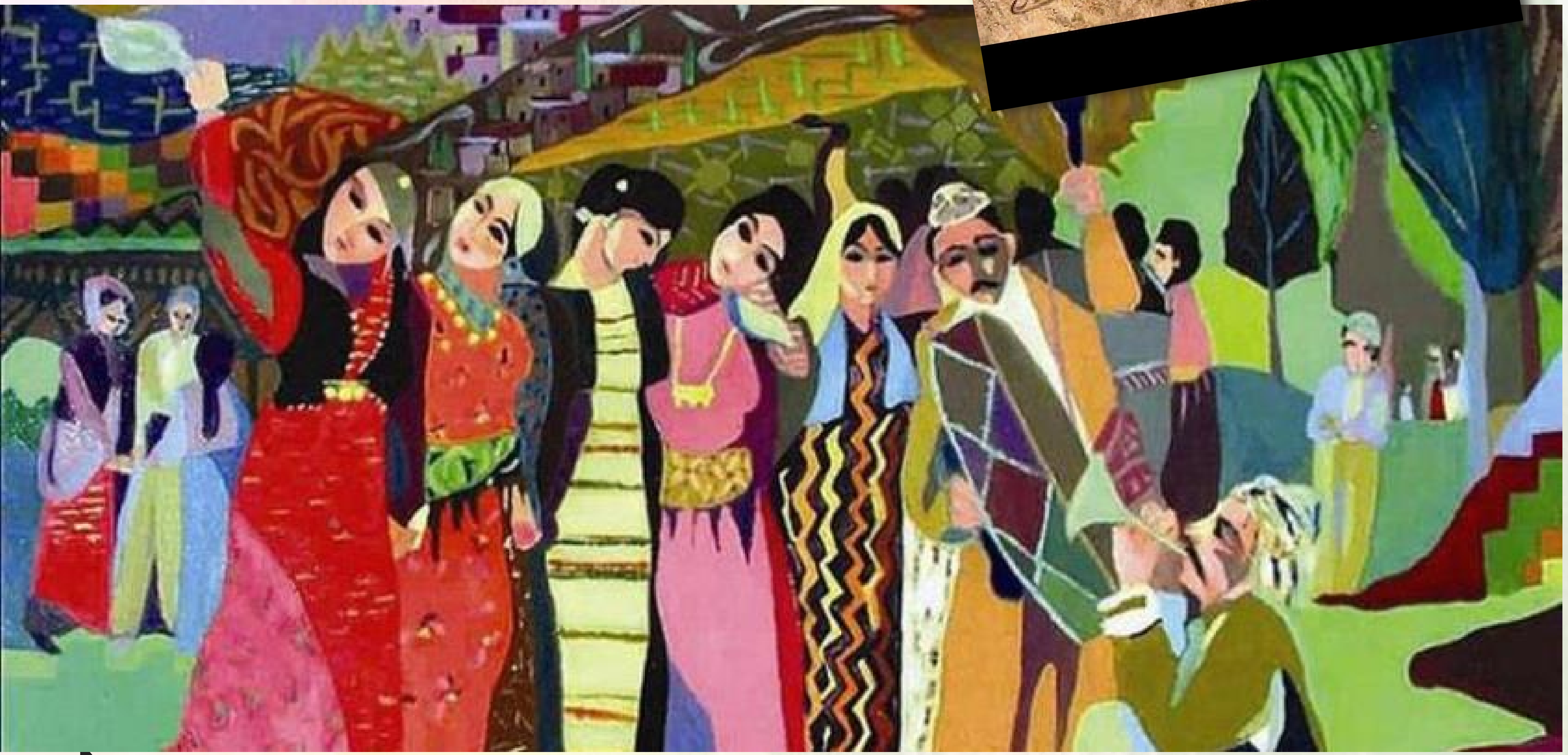

هەر لەوەر ئەوەیش هۆڵ شەفەق لە بەغدا هەمیشە پرە لە داوەتکریاگەیل و هەر یەکیگ لە بوار خوەی و بیجگە چاپکردن بەرهەمەیل فرەیگ نویسەر و شاعرەیل و بیجگە دەنگ رادیۆگەی شەفەق ك شنەویارەیل فرەیگ لەدەور خوەی جەمەو کردگە وەو بەرنامەیلە ك پێشکەشیان ئەکا.

بایەد یەیش لەهویرەو نەوەیم ك ئەمینداریەتی گشتی ئەنجوومەن وەزیرەیل حکوومەت ناوەندی(۲۰۰۰م۲) زەوی لەناوچەی وەزیریەی ناوڕاس بەغدا تایبەت کرد ئەرا دامەزرانن ناوەند رووشنهویری کوردەیل فەیلی، ك یەیش پرۆژەیگە رووشنهویری ئەرا شار بەغدای پایەتەخت رووشنهویری عەرەبی ساڵ ۲۰۱۳ ك جموجویلیگ فراوان و ئامادەیی ئەرا ئەو رویداگە وەخوەیەو دوینید.

ئمجا دامەزرانن ناوەندیگ رووشنهویری ئەرا پێکهاتەی کوردەیل فەیلی وە گام خاسیگ ژیاری دانریەیێد و مانای گرنگیداینە وە کورد لەدەیشت هەرێم کوردستان.

ژنە کورد فەیلی یەکم کەس بوی گەنم و جویە کاڵی

عەدنان رەحمان

دویای ئەوەك شوونەوارناسەیل متمانە کردن وە ئەوەك کویەنترین پرۆژەی ئاویاری لە ناوچەیل کورد فەیلی بویەو مێژووی چوودەو ئەرا ٨٠٠٠ساڵ وەرجە زایین، هەر لەوەر ئەوەیش وە نیشانەو دەلیل شوونەوارەو ئاشکرای ئەوە کریاگە ك کشتوکاڵیش لەهەمان ناوچەیل دەس وەپیکردگەو ئاویاری و کشتوکاڵ لەتی یەکەو گردنە، ئمجا مایەی گرنگیدایینە ك ژنە کورد فەیلی ئەرا یەکەمجار لەمێژوو دەس کردنەسە کار کشتوکاڵی.لە ئاکام تویژینەوەو نویساننەیل تەوفیق سەلمان ئی مێژووە یاد کریاگەو تاریخیگ وە گوورەی مەزەنە ئەرا سەرەتای سەردەم سەقامگیری کشتوکاڵی دانریاگە جوور ئەوەك ئاشکراس ك تائیسە لە خوەرئاوای ئاسیا نزیکەی ٨٠٠٠ساڵ وەرجە زایین بویە جوور ئەوەك شوونەوارناسەیل ئاماژە وەپی کردنە ك لەناوچەی(دهلۆران) لە خوزستان ئیرانی دوینریاوە. ئمجا عراق سەرەتای ئی قوناغە لە سەردەمیگ دیروەخت زانست لە هاوسا خوەرهەڵاتیەگەی.

هەر وەگوورەی ئەوەیش، باوەر لەیواسە، ك ژن تەنیا وەرپرس بویە لەبان وەدیکردن کشتۆکاڵ، چوینکە وەخت فرەیگ داشتگە ئەرا چەودیری تویەم و تویەمکاڵی و بەرگرتنی، یەیش لەوەختیگ ك گشت وەختەیلی لەناو ئەشکەفت بردیادە سەر لە ناوچەیگ نزیك لەو کشتوکاڵیە.

وەگوورەی تویژنەوەیل شوونەوارناسی وەرجە مێژوو، ئەوە دەرکەفتگە ك ئادەمیزاد ئاسیای کویەن لە قوناغ یەکەم ئاشنای کشتوکاڵ نەویە تەنیا کاڵین گەنم و جویە نەود، ك یەیش لەناونی ٦٠٠٠-٨٠٠٠ساڵ وەرجە زایین، ئمجا وە گوورەی ئەوەیش تویەنستگە تویەم گردەو بکاو بکاڵیدەی و خاس وخراوەگەی لەیەکەو بکاو بزانید کامیان ئەرا خواردن خاسەو کامیان زەرەد وەپی رەسنێد، دی لەشوون ئەوەیش کشتوکاڵ لەلای کوومەڵگایەیل تر ئادەمیزاد لەناوچەیل خوەرئاوای ئاسیا پەیا بوی.دیارە وەل ئەوەیشا پیشەی ئیوەتکردن پەس وپووڵەیش هەر وەل سەرەتای کشتوکاڵی لە قوناغ یەکەم وجوود داشتگە، وەلی ئیچنە دیارە مەردمانیگیش هانە بان ئی باوەرە ك زانیاریەیل جوگرافی نویسەرەیل پر دقەت نییە.

بیگۆمان لەیرە تویەنیم ئاماژە وە ماددەی مس بکەیم ك یەکەمین ماددەیگە لە(شاینبۆ)ی باکوور شار ئامەد لە کوردستان دوینریاوە.

ژنەیل کوردستان لە خەبات و ئازادی فرەیگ ژیەن

جەماڵ ئەرکەوازی

ئەزموون دیموکراسی و ئازادی و بەشداریکردن ژن لە دام و دەزگایەیل دەوڵەت و لەوانەیش پەرلەمان و ئەنجوومەن وەزیرەیل و پۆستەیل تر لە هەرێم کوردستان رێ لە تون وتیژی و چەوسیان دژ ژنەیل لەناو کوومەڵگای کوردی تا رادەی فرەیگ چەرخان وەرەو کزی و نەمەندن، ك یەیش نیشانەی گامنایین تاك کوردە وەرەو تەلار رووشنهویری و ماریفەت.

ئیمە هەرچەنی جارجاریگ هەواڵ رویداین دیاردەیل دڵتەزن جوور خودسزانن یا کوشتن و سزادایین بریگ لە ژنەیل ژنەفیم و راپۆرتەیل رووژنامەگەری و میدیایەیل کوردی خەنەی وەر باس و لەیەکەودایین، وەلی یەیش مانای ئەوە نییە ك هیمان ژنەیل کوردستان لە سەدەیل وەرین و لەژیر جەور زولم و ستەم و چەوسیان ژیەن، بەڵکوو وە چەواشەوە ئمروو ژنەیل کوردستان لە ئازادی فرەیگ ژیەن و تەنانەت رێکخریاگ و دەزگایەیل تایبەتیش وە خاتریان دامەزریاگەو لەوانەیش: دەزگای تون وتیژی دژ ژنەیل، ك ئی دەزگا مقەیەتی لەهەق ژنەیل ئەکا وە گوورەی یاسای هەرێم کوردستان.

ئیسە ژن لە کوردستان هس وە ئارامی و ئاسایش جیگیریگ ئەکا لەروی دەروینیەو، یەیش لەوەختیگ ئەگەر بەراوردی بکەیم وەل ساڵەیل وەرجە راپەرین و نەوین ئازادی، دوینیم جیاوازی فرەیگ کەفێدە وەرچەو، ئیسە ژن شان وەشان پیاوەیل بەشدارە لە بنیاتنایین ژیان و پیشخستن وڵات، ئیسە قەڵەم ژن هەمیشە لە کارەو بنیاتنەر رووشنهویریە، ئیسە زوورم ژنەیل هەوڵ لاوردن سەختیەیل ئەیەن لەوەردەم دریژەداین وە ژیان ئاسوودەیی، ئیسە ژنەیل وە ئاشکرا داوای هەقەیل و ریژەی زیاتر کەن لە وەرپرسیاریەتی و پۆستەیل، وەلی ئەگەر کەمیگ بچیمنە دویاوە ئەرا ساڵەیل هەفتاو

هەیشتای سەدەی وەرین، دوینیم ترس و تون وتیژی و نەوین متمانەو نگەرانی...هتد بەش ژنەیل زوورم ژنەیل کوومەڵگا بوی.

ئیسە لە کوردستان لەسای ئاسایش و ئاسوودەیی، ئەقڵیەت ژەنگاوی کویەن پیاگسالاری و باوگسالارییش روی لە کەمەوبوین یەکجاری کردگە، کور و دویەت لە ژینگەیگ ئازاد ژیەن و تارادەی فرەیگ چارەسەر رەفتار تون وتیژی کریاگەو ئاڵشتکاری فرەیگیش لەروی ژیان خێزانی و هەڵسووکەفتەو هاتگەسە وجوود و هەقەیل ژن لەتی دیاریەو دویرە لە زەفتکاری و چەوسیان.

ئەگەر تەماشای دونیای ئەدەب و رووشنهویری و کۆنگرەو سمینارەیل بکەیم، قەڵەم و چالاکییەیل ژنە کورد لەتی دیارەو تەواوکەر ریرەو "ماه شەرەفخان ئەردەڵان و حەبسەخان نەقیب و رەوشەن بەدرخان"ن و ئەگەریش تەماشای بوار خەبات سیاسی بکەیم تەواوکەر ریرەو(قەیەم خەیر دویا ژنەمیر لورستان و لەیلا قاسم لە سیدارەدریاگ و مارگریت خەباتکار)ن و لە هەمان وەخت نموونەیل فرەیگیش لەلیان رەسینەسە پلەو پایەی بەرز سیاسی، بیگومان یەیش راسییگ حاشا هەڵنەگرەو مایەی سەرکەفتن و شانازی کورد و کوردستانە.

داستان قەوشەر فرووش لەشار جانەوەرەیل

نویسەر و دانەر کتاو بەراورد لەناونی قەوشەر فرووش و بووزا، کامەران ئبراهیم باس چوینیەتی ژیان قەوشەر فرووش کردگەو لەهەمان وەخت بەراورد ژیانی وەل ژیان بووزا کردگەو خاڵەیل بنەڕەتییگ دەرخستگە ئەرا ئاشنابوین لەژیان قەوشەر فرووش، هەر لەوەر ئەوەیش وتگە: داستان قەوشەر فرووش لەهەولێر تا رادەی فرەیگ لەچوارچیوەی داستانەو دەرکەفێد و چوود وەرەو ئەفسانە، ئی داستانە ماوەی فرەیگ چ لەڕوی وەخت چ لەڕوی شوون یا کەسایەتییەیل وەرگرید. گرنگترین جیاوازییەیل ئی داستانە وەل داستانەیل زویتر ئەوەسە ک لەی خاڵەیلە دەرکەفێد:

⭑ قەوشەر فرووش دو هاوسەر دیرێد، هاوسەرەیلی بڕیار دەن ک لە نەخوەشی و ژیان دەوریشکارانەی قەوشەر فرووش بەشدار بوون.

⭑ لەی داستانە لەشوون ئەوەك خانمیگ تر وەناو خاتوون سەرکەفتن وەدەس نیارید داوا لە قەوشەر فرووش ئەکا بخوازێدەی، قەوشەر فرووشیش رازی بوود و بوودە خاوەن سێ هاوسەر.

⭑ قەوشەر فرووش وەل هاوسەرەیلیا روی کەنە شاریگ تر و لەورە نیشتەجی بوون و میر شارەگە و وەزیرەیلی پلان ئەرا کوشتنی دانەن ئەرا ئەوەك ئەو سێ ژنە لە خوەیان مارە بکەن، ئمجا داوا لە قەوشەر فرووش کەن ک بچوودە ناو چەمیگ مەترسیدار ک پڕە لە دڕندەو جانەوەر و هەفت بار دار ئەرا میر بارێد، ئمجا هەفت گووشدریژیش وەپی بەخشن تا دار وەپیان بارێد.

جانەوەرەیل دڕندەی ناو چەمەگە گووشدریژەیل خوەن و قەوشەر فرووشیش ناچار بوود ئەو هەمگە دارە بخادە بان پشت ئەو شێر و گورگ و پڵنگەیلە ک هانە ناو چەمەگەو مارەیلیش خوەیان کەنە رەسن یا گوریس، دی وەختیگ قەوشەر فرووش وەی شیوەی ئەڵڵاجەویە تیەیدەو مەردم ترسیەن و شار چووڵ کەن و تەنیا چەن کەسیگ تیەنە پێشوازیکردنی و لەبان دەس ئەو تەوبە کەن و بوونە موریدی. یەیش مانای ئەوەسە قەوشەر فرووش لە کووتایی داستانەگە بوودە شێخیگ و لە میرایەتیەو ئەرا شێخایەتی.

وەلی لەیرە ئەوە دەرکەفێد ک ئەو سفەتەیل تراژیدیە وە تەواوی لەناو چن و لایەن ئازایەتی و خوەشەویسی بتەوترەو بوون و بوونە خاوەن هێز و داستانەگە بوودە خاوەن دو چشت سەرەکی، ک ئەویش ئەوەسە خوەشەویسی لەتی پەیا بوود و هێز لەتی بەرقەرار بوود.

وەی جوورە قەوشەر فرووش تویەنست خوەی لە دەس زوڵم و ستەم میر قورتار بکاو جانەوەر و ئادەمیزادیش بکادە دووس و مەیلکیش خوەی و لەو خیانەت گەورایشە ک بڕیار دریا لەلی بکریەید وەرگری بکاو ترس بخادە دڵ میرو دارو دەسەی.

ج. ا

چ چشتیگد شەکەتد ئەکا؟!

هێمن ئیلنجاغی

قسەیگ گرنگ هەس ئویشید(وە تەنیا کار هزری یا فکر نادێدە مایەیْ شەکەتبویند). شایەد ئی قسە وە هویچ و بیْ مانا بزانیم، هەر لەوەر ئەوەیش چەن ساڵیگ وەرجە ئیسە زانایەیل هەوڵ ئەوە دان بزانن تا ماوەی چەنیگ فکر ئادەمیزاد تویەنێد کار بکا ئەرا ئەوەك بڕەسێدە وزەی کەمکردگ کار(شەکەتی).

دویاخر لەشوون هەوڵ و تەقلای فرەیگ زانایەیل رەسینە ئاکامیگ سەریان لەلی سڕ مەند، ک ئەویش ئەوە بوی ئەڕایان دەرکەفت ئەو خوینە ک لەناو مەژگ ئادەمیزاد جمیەید لەوەخت کارکردن و چالاکی هویچ وەختیگ نادێدە مایەی شەکەتی.

ئەو زانایەیلە رەسینە ئەو ئاکامەو ئویشن: ئەگەر قەترەیگ لە خوین کارگەریگ وەربگریم لەوەخت کارکردنی و لەناو تاقیگا تاقیەو بکەیم، دوینیم پڕە لە میکرۆب شەکەت و شوونەوار شەکەتی وەپیانەو دیارە، وەلی ئەگەر لە کووتایی رووژیش قەترەیگ لە خوین زانایگ دەروینناس جوور(ئەلبێرت ئەنیشتاین)وەربگریم و بووەیمنەی لە تاقیگا تەماشای بکەیم، دوینیم هویچ جوورە میکرۆبیگ شەکەتی وەپیەو دیار نییە.

مەژگیش تویەنێد وەگشت چالاکییگەو کارەیل خوەی ئەنجام بیاد، تەنانەت لە شوون هەیشت یا دوانزە سەعاتیش کارکردنی وەردەوام بوود جوور ئەوەك لە سەرەتای کارکردنەو مەژگ هویچ وەختیگ شەکەت نادیْ، مانای ئەوەسە ئایا تن وە چە شەکەت بوید؟!

پزیشك یا دکتۆریگ لە ئنگلتەرا لەکتاوەگەی خوەی وەناو(دەروینناسی هێز) ئویشید(سەرچەوەی بەش فرەی ئەو شەکەتیە ک هس وەپی کەیم پێکهاتگە لە مەژگ)، وەل ئەوەیشا دکتۆریگ تر ناودار ئەمریکی(a.bril) زیاتر لەو بوارەو باس کردگەو ئەویش ئویشێد(١٠٠٪ شەکەتبوین کارگەریگ چوودەو ئەرا هووکارەیل دەروینی و لەوانەیش هووکار سووزداری).

ئمجا ئایا ئی هووکارەیل سووزداریە کامانەن ک کارگەریگ ساق شەکەت کەن؟! ئایا هووکار خوەشاڵی؟ ئسراحەت؟ وچان؟ نەخەیر هویچکام لەیانە نییە.

بیگومان مەسەلەی بی ئومیدی و رەشبینی و هسکردن وە ئەوەك کەسەیل وەرانوەر ریز لەلی ناگرن و هسکردن وە ئەوەك دژایەتی کریەێد و مەسەلەی دودڵی...هتد، گشت ئەیانە هووکار شەکەتکردن مەژگن، دی نووڕید وەی جوورە شەکەت بویمن، چوینکە هسەیلمان بوودە هووکار گرژەوبوین دەمارەیلمان و شەکەتی جەسەمان و نارەحەتی گیان و ژیانمان.

شمارە(92) تشرین دویەم 2012 میلادی

ماریش خاسی ها وەر چەوی وەلی (زاری) نەوا!!

ماجد سوێرەمەیری

لە ژیانٍ ئادەمیزاد چ جوور تاك و چ جوور کوومەڵ خوو و ڕەفتارەیلیگ هەس كٍ فرە سەختە رووژگارٚ و ئەزموونٍ ژیان ئاڵشتی بکا، وە تاٚیبەتی لەو کوومەڵگا ك ئیمەی کورد لە تی ژیەیمن و قەدەڕمان ئەوەسە وەل لایەنەیلیگەو مامەلە بکەیمن ك نە خاسی ها وەر چەویان و نەٍیش بنەمایەیل ئەخلاقی و کوومەلایەتی و تەنانەت دینییش؛ ئیمە لەیرەیشە جاریگ تر پەنا بەیمنە وەسەرهاتٍەیل کوردەواری خوەمان ك زووانحاڵمانە وەل ئەو جوورە کەسەیلە ك قەٍدەرمان ئەوەسە وەلیانا بژیەیمن و مامەڵە بکەیم و ئیوەیش خوەدان حوکم بکەن ك کی (مار)ە و کی (زاری) و کی (سوار) و کی (پادشا)س؟!

ئویشن لە زەمان قەدیم ژنیگ بوی ناوی زاری بوی ك وەل شویەگەیەو لە یەکیگ لە ئاواییەیل دەوروەر شار خانەقین ژیان، زاری ژنیگ زواندریژ و قسەپیس بوی و هویچکەس لە مەردم ئاواییەگە لە زووانی قورتاری نەیاشت، لەوەر ئەوە گشتٍیان خوەیان لەلی دیانە لا وهەتا سەلامیشی نەکردیان لە ترس ئەو زووان دریژ وقسەیل پیسیە و تەنانەت مەردم خوەشیان لە شویە فەقیرەگەیشی نەهات ك خوەیشی فرە خوسەی لە زاری هاتیاد.

ئی پیاوە وەل خوەیەو فکر لەوەکرد ك خوەی لە زاری قورتار بکا، شەویگ لە شەوەیل وە قسەی نەرم وخوەش وتە پی: ئەری ژنە ئەزیٍزەگەم ئەرا وەڵا نیەتیەید ئەرا بان چالاوەگەی ئاوایی تا قەیریگ ئاو وەیەکەو باریم و خوەد زانید شەوەو دنیا تاریکە و کەس نیەدویندەمان و شایەد لەورە خوەمانیش بشووریمن، زاری وەقسەیل پیاوەگەی رازی بوی و وٍەلیا چوی، وەلی تاٍ رەسینە لای چالاوەگە، پیاوەگە پاٚلیگٚ نا زاری وخستەی ناو چالاٍوەگە و لەلی قورتار بوی و هاتەو ئەرا ماڵ و لەو وەختە هس وە ئازادی و رزگاری کرد.

زاری وەختی کەفتە خوارەو کەفتە بان مار گەورایگ و سواری بوٍی هەر خەریك بوی دیادە سٍەر و کەپوولی و مارەگەیشٍ هەر هەوڵ ئەوە دیاد خوەی لەلی خەلاس بکا، وەلی هویچ وەپی نەکرٍیا و وەی جوورە تا شەوەکی هەر وەو حالە وەختەگە وەسەر چوی، وەختی رووژەو بوٍی ئەسپسواریگ، تێنگی هاوردەی بان چالاٍوەگە و وەختی گووشی لەو هەرا وهەیسە وبەیسە بوی، داوەزیا خوار و لە شوون هەپٍ وهەوڵ فرەوفراوانیگ زاری لەو بن چالاوە دراورد، وەلی زاری هەزار خەراو و نەفرەت لەی سوارە کرد ك مارەگەٍ لە چنگی قورتار کرد و دالی وەرەو ماڵ چوی تا حساو و کتاو وەل شویەگەیەو بکا.

لە نیمەشەوٍ مارەگە وە زگەخشی خوەی رەسانە ماڵ کابرای ئەسپسوار و فرە مٚەمنوونی بٍوی ك لە زاری قورتاری کردیە و قەوڵ داپی خزمەت فرەخاسیگی بکا وەرانوەر وە خاسیەگەی.

چەن وەختیگ وەپی چوی چاو هاتٍ ك گوایە مار گەورایگ خوەی خلٚیفەداسە دەٍور مل دویەت پادشای یەکیگ لە ولاٚتەیل نزیك وە خانەقین، جادووکەرەیل و دوکتۆرەیل تەقالا کردن دویەتەگە قورتار بکەن وەلی هویچ وەپیان نەکریا، لەوەر ئەوە جاردان ك هٍەرکەسی قورتاری بکا ئەکریەٚیدە خەلاٚتی و شوی ئەکادە پی، و ئەکریەٚیدە وەزیر ، ئەسپسواریش چوی ئەرا کووشك پادشا و وٍت من قورتاری کەم، پادشایش خوەشحالەو بوی وەی سوارە و ئەویش تا چویە نزیك دویەت پادشا و مارەگە چەوی کەفتە پی وەیەواشیگ لەدەور مل دویەتەگە سرتیا و هاتە نزیك سوارەگەو وتە پی تو خاسی ئەرام کردید و لە زاری قورتارم کردید و منیش خاسی ئەراد کردم و کردمەدە زاوا و وەزیر ئی پادشا؛ وەلی هووشیار بوو جاریگتر وەرەو لای من نایدِ وەنە کوشمەد.

سواریش ئەرا خوەی تا ماوەیگ وەو شیوە وە خوەشی و شادی ژیا؛ تا خەوەر هات ك ماریگ گەوراٍ پەرت بویەسە گیان دویەت پادشای مەملەکەتیگ تر ، ئەو پادشایشە دارودەسەی خوەی ئەرا لای پادشای یەکم کلکرد و لەلی رجا و تکرای فرەیگ کرد ك زاواگەی کل بٚکا تا دویٚەتەگەی ئەویش قورتار بکا، پادشایش فەرمان دا سوار ك بچووٍد ئەویش قورتار بکا، سواریش فٍرە هەولدا لەی ماموریەتە خوەی خەلاس بکا چوینکە زانست كٍ مارەگە کوشیدەی، وەلی ناچار کریا ك ماڵئاوایی لٍە ژنەگەی بکا و بچوود ئەرا ئەو مەملەکەتە، لە رێ وەل خوەیا کارەگە دا لە ویز ئەقڵ وٚ مینٍەی مەهانەیگ کٍرد ك خوەی لەی گیچەڵە قورتار بکا، بەلٚی تا رەسیە کووشك پادشا و رەسیە ئەو شوینەٚ ك دویەتەگە لە تی بوێ، مارەگە خوەی لەلی راسەوکرد تا بیەیدە پیەوەو وٍ بکوشیدەٚی، وەلی سوار وتە پی کورە مالرمیای من نەهاتمە دویەتەگە قورتار بکەمٚ من هاتمە تو لە مەرگ قورتار بکەم!، مارەگەیش وتە پی چوین؟ ئەویش وت: وەختی ژنەفتم تو ئی کارە کردیدە، خەوەر ئەرام هات ك ئی پادشا کل کردیەسە شوون زاری تا باید ئەرا گیاند، منیش چوینکە تو خاوەن خاسی فرەیگید ئەرام، وتم بیلا خوەم برەسنمە لاد و خەوەر بیەمە پید تا چٚارەیگ ئەرا خوەد بوینیدەوەو لە زاری قورتار بوید، مارەگەیش تا ئی قسە لە سوار ژنەفت گیانی لە رخا نیشتە لەرزە و وەل هەیواینیا وتە سوٚارەگە: من فرە مەمنووندم ئەرا ئی خاسیە ك وەڵا کردیدەی و یەکجار تر من قەردار یەك خاسییم ئەرا تو!!

ئایین لانەوێزە

سارا عەلی

لەیرە بچوو
ئایین لانەویزە
لەرێ دویزەخ
مەردم وەرەو بەهەیشت
تیەریکی چرٍن
لە قەساوخانەی مەزەو،
فەقیرەیل دەم بەسانە
جەلادەیلیش ناوزگ
رووژێتی سزنن
لەیرە بچوو
تاوانەیل وەنرخ باوەرٍ
فرووشن

102.1 FM
SHAFAQ